

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

שנאמרה בסעודת אסתר

יום ב' דפסח תשט"ז

לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך

- למה נתלה הספירה לזמן מתן תורה, במצות עומר דייקא • יפה תואר: מצות עומר מורה על חשיבות התורה, ושהתורה גורמת כל הטובות לישראל • ביאורים בתפלת טל: קומם עיר ביה חפצך בטל, לברכה ולא לקללה • ביאור הנוסח: שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי • טעם שנגזר התכלת ואינו נוהג בזמן הזה • המן נתן עשרת אלפים כפר כסף לצדקה לעניים, כי צדקה של האומות מרחק הגאולה • הדברי חיים פירש נתון תתן לו, שתתן להענין גם זכות המצוה דצדקה • מומר לחלל שבת דדינו כנכרי, ומהיכן נלמד זה, ואם יכולין להחזירו בתשובה • במדרש: הצדיקים מטיבין לעצמם ולאחרים, והרשעים מצירין לעצמן ולאחרים • שמירת השבת נותן כח הנפש הרוחני בהברואים, ומקיים את העולם • זכות העומר יורד הטל אף בזמן הגלות, ומביא ברכה ושפע בעולם •

בלשון הקודש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ה לפ"ק

KolSatmar.com

• ברכת מזל טוב •

ה"ר **יואל לעפקאוויטש** ה"ו
(בר' חיים יושע) - לאירוסים בנו
החתן **יוסף מענדל** נ"י - עב"ג בת
הר"ר **חיים יושע הארטמאן** ה"ו

הר"ר **אברהם יצחק מערץ** ה"ו
(בר' יושע מחתי) - לאירוסים בנו
החתן **יונתן בנימין** נ"י - עב"ג בת
הר"ר **משה יצחק פיש** ה"ו

הר"ר **אברהם זילבערשטיין** ה"ו
(בר' אלעזר) - לאירוסים בנו
החתן **אלכסנדר** נ"י - עב"ג בת
הר"ר **יואל יוסף מנחם שרייבער** ה"ו

• וְהָם יַעֲלֶוּ לְזִכְרוֹן •

הרה"ח המופלג, ירא ושלם, יומם ולילה שקד בתורה,
תפלתו בלב נשבר, עניו ושלם ברך בעל מדות ומאריך
אפים, דבק בצדיקי הדור, והתנהג במוסר וחסידות

רבי **חיים ישעי' אשר** ז"ל

מענדל־אוויטש ב"ר **יוסף** ז"ל

מחבר ספר **יֵאֵשֶׁר קֶאָרִין** - נפטר ז' ניסן תשמ"ח

הרה"ח צדיק תמים וישר סופר סת"ם

רבי **משה** ז"ל **גאטטעסמאן** מקראלי

שהיה חביב מאוד בעיני הצדיקים הקדומים זצ"ל, והיה הסופר
המיוחד של רבינו הקדוש זצוקללה"ה ז"ע שכתבו וקירבו מאוד
(לשון הנהיג דרכי'א פרידע זצ"ל, נאב"ד וירושלים עה"ק)

בן הרה"ח הצדיק רבי **דוד שלמה** זצ"ל ש"ב דק"ק יאנאשהא
נפטר ז' ניסן תש"ב

הרבני החסיד הישיש, עמד איתן באמונתו וצדקתו
אף בשנות הועם כששתה מכוס התרעלה

רבי **אברהם** ז"ל **קליין**

ב"ר **דוד חלוי** ז"ל ה"ד - נפטר ז' ניסן א' דסמ תש"פ

הרבני החסיד הישיש, התנהג בדרכי נועם ועבר את ה'
בשמחה ובהצנע לכת, דבוק בריבוי"ק ז"ע ובתורתו

רבי **דוד יעקב** ז"ל **פעדער**

ב"ר **ברוך** ז"ל - נפטר ז"ד ניסן ערב פסח תשנ"ב

הרה"ח רחום ומוקיר רבנו, עשה צדקה בהסתיר ובהצנע לכת, עסק
בתורה ובה לחי' חידושים קדושים, היה דבוק בריבוי"ק ז"ע בכל
נימי נפשו, עשה פעולות חובקות זרועות עולם לטובת היהדות

רבי **משה מנחם** ז"ל **מענדל־אוויטש**

ב"ר **אהרן ועליז** ז"ל - נפטר ז"ד ניסן ערב פסח תש"פ

הרה"ח פאר המעלות והמדות, נוח לשמים ולבריות, רחום
ומוקיר רבנו, כיבד את ה' מגורנו לשפוק לבו כמים בעמרו
להתפלל כש"ן נאמן, נפשו קשורה בריבוי"ק ז"ע

רבי **חנוך אלימלך** ז"ל **ווידער**

בן הרה"ח ר' **יהושע** ז"ל - נפטר ח"י ניסן ב' דרומ"פ תש"ע

הרה"ח ת"ח מופלג, טוב לב תמיד, יגע בספרי בריבוי"ק ז"ע

רבי **צבי אלימלך** ז"ל **פריעדמאן**

בן הרה"ח ר' **חיים יצחק אייזיק** ז"ל ה"ד

נפטר ז' ניסן ערב פסח תש"פ

הרה"ח ירא את ה' מנעוריו, יגע לקיים המצוות בדקדוק הלכת,
תורתו קבע ומלאכתו עראה, רודף צדקה וחסד בהצנע לכת, היה
דבוק במשנתו של רבינו והאירו עניו בלשון קדשו

מוה"ר **ליפא** ז"ל **לעפקאוויטש**

בן הרה"ח ר' **עזריאל** שליט"א

נפטר כ"ג ניסן אסרו חג פסח תש"פ

הרה"ח, תלמיד חכם ויר"ש מרביים, נוח לשמים ולבריות, בעל קורא
מומחה, ועוד רבים בתפלתו כש"ן בימים הנוראים, ובכל נפשו חי'
דבוק לריבוי"ק ז"ע ולספריו הקדושים

רבי **ראובן** ז"ל **שווארץ**

בן הרה"ח ר' **חנני' יו"ט** (ליפא) ז"ל מנהל מסורת יב"ב בירושלים

נפטר ח"י ניסן ב' דרומ"פ תש"פ

האשה החשובה הישישה, המפורסמת במעשיה הטובים

מרת **בילא** ע"ה **פארנעס**

ב"ר **חיים** ז"ל - אשת הרה"ח ר' **אהרן מאיר** ז"ל

נפטרה ז"ד ניסן ערב פסח תש"פ

האשה החשובה והצעירה, יראת ה' היא התהלה

מרת **נחמה** ע"ה **פאזנער**

ב"ר **יעקב יוסף** ז"ל - אשת הרה"ח ר' **יעקב** ז"ל

נפטרה כ"ד ניסן תש"פ

האשה החשובה והצעירה, יראת ה' היא התהלה
מרת **שרה** ע"ה **זילבערשטיין**

ב"ר **מרדכי ישראל** ז"ל

אשת הרה"ח ר' **אלעזר** הי"ו

נפטרה כ"א ניסן - שביעי של פסח תשע"ז

האשה החשובה מרת

שרה יטל

ע"ה **קרוים**

בת הרה"ח ר' **מנחם**

מאיר שליט"א

נפטרה ב' ניסן תשס"ו

האשה החשובה מרת

ח' **פינא** ע"ה

גרינפעלד

בת הרה"ח ר' **עזר הכהן** ז"ל

אשת ר' **ישראל איסר** ז"ל

נפטרה כ"א ניסן תשס"ז

הרבנית הצדיקת מרת

לאה ע"ה **ווייסמאנדל**

ב"ר **חיים אלי' היד**

אשת הנהיג רבי **חיים**

מיכאל דוב זצוק"ל

נפטרה ז"ד ניסן תשס"ט

א

קושיות ודקדוקים בקריאת היום

קושיא א

וידבר ה' אל משה לאמר, שור או כֶּשֶׁב או עֵז כִּי יוֹלֵד וגו' (אמור כב, כז).

במדרש רבה (אמור כז, א) איתא על זה הפסוק, הדא הוא דכתיב (תהלים לו, ז) צִדְקָתְךָ כְּהַרֵּי אֵל וכו', מה ההרים ראויים לְהַזְרֵעַ ועושים פירות, כך הצדיקים עושים פירות, ומטיבין לעצמם ולאחרים וכו', שנאמר (ישע' ג, י) אֲמָרוּ צְדִיק כִּי טוֹב כִּי פָּרִי מַעַלְלֵיהֶם יֵאָכֵל. מִשְׁפָּטֶיךָ תִּהְיֶה תְהוֹם רַבָּה (תהלים שם), אלו הרשעים, מה תהום אינו יכול להזרע ואינו עושה פירות, אף הרשעים אין להם מעשים טובים ואין עושין פירות, אלא מצירין לעצמם ולאחרים וכו'.

וממשיך המדרש, צִדְקָתְךָ כְּהַרֵּי אֵל, סרס המקרא ודרשהו, צִדְקָתְךָ על מִשְׁפָּטֶיךָ, כְּהַרֵּי אֵל על תְּהוֹם רַבָּה. מה ההרים הללו כובשין על תהום שלא יציף העולם, כך הצדקה כובשת את הפורעניות שלא תבוא לעולם וכו'. מה התהום אין לו חקר, כך אין חקר לפורענותם של רשעים לעתיד לבא. עכ"ד המדרש.

א) ויש להבין שייכות כל דרשה זו שבמדרש, לענין זה הפסוק שור או כֶּשֶׁב או עֵז כִּי יוֹלֵד.

ב

קושיות ודקדוקים בענין ספירת העמר

קושיא ב

להלן בפרשה (אמור כג, י), דִּבֶּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וקצרתם את קצירה, והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכֶּהֵן. ואיתא במדרש רבה^א, רבי יוחנן אמר, לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך, שעל ידי מצות העומר זכה אברהם לירש את ארץ כנען, הדא הוא דכתיב (לך יז, ח) ונתתִי לך ולזרעך אֶחְרִיץ [את ארץ מגרִיךְ את כל ארץ כנען לֶאֱחֻזַּת עוֹלָם], על מנת ואתה את בְּרִיתִי תִשְׁמֹר (שם, ט), ואיזה, זה מצות העומר. עד כאן^ב.

^א בויקרא רבה (אמור כח, ו): רבי יוחנן אמר, לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך, שעל ידי מצות העומר זכה אברהם לירש את ארץ כנען, הדא הוא דכתיב ונתתִי לך ולזרעך אֶחְרִיץ על מנת ואתה את בְּרִיתִי תִשְׁמֹר, ואיזה, זה מצות העומר. ○ ריש לקיש אמר, לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך, שעל ידי מצות העומר עשה הקב"ה שלום בין איש לאשתו, הוי אומר בזכות קמח שעורים. ○ אמר רבי אבהו ורבי סימון ורבי יהושע בן לוי, היא שעמדה להם בימי גדעון וכו'. אמר רבי שמואל בר נחמני, היא שעמדה להם בימי חזקיהו. ורבנן אמרו, היא שעמדה להן בימי יחזקאל וכו'. ○ רבי לוי אמר, היא שעמדה להם בימי חמץ. דאמר רבי לוי, כיון שראה מרדכי את המן בא כנגדו והסוס בידו, אמר דומה אני שאין רשע זה בא אלא להרגני, והוון תלמידיו תִּבְּרִין תִּנְּקִין קָמוּ, אמר להם עמדו וברכו שמה תִּבְּרִין בגחלתי, אמרו ליה בין לקטול בין לחיי אנן עמך, ולא נִשְׁבָּקֶךָ. מה עשה, נתעטף בטליתו ועמד בתפלה לפני הקב"ה ותלמידיו תִּבְּרִין תִּנְּקִין, אמר להם במה אתם עוסקים, אמרו לו במצות העומר שהיו ישראל מקריבין במקדש ביום הזה, אמר להון הוון עומֶךָ בְּמֵאֵי הָיָה, דְּדָבָר או דְּכִסְפָּה, אמרו לו דשעורין, אמר להון וכמה הָיוּ טִימֵי ידידיה, בעשרה קֶנְטָרִין. אמרין ליה סָגִין בעשרה מִנִּין, אמר להון קומו, דְּנִצְחוּ עֶשְׂרֵת מִנְּכוֹן לעשרת אלפים קֶנְטָרִיא דְּכִסְפָּא. [סיום דברי המדרש במאמר רבי לוי, הוא בדברי רבינו להלן בקושיא ו ע"ש. ויתר הדיעות שבמדרש: נוגע להעתק דברי היפה תואר להלן בהערה ה].

^ב ועיין עוד שם בויקרא רבה (כח, ד): דבר אחר והבאתם את עמר, היא הוא דכתיב (איוב ה, ה) אֲשֶׁר קָצִירוּ רָעַב יֵאָכֵל וְנָאֵל מִצִּמְּהוֹ וְשָׁאֵף צִמְּהוֹ חִלְּסָן וכו'. אֲשֶׁר קָצִירוּ, אלו ל"א מלכים, רָעַב יֵאָכֵל, זה יהושע, וְנָאֵל מִצִּמְּהוֹ וְשָׁאֵף צִמְּהוֹ חִלְּסָן, אלא בתפלה ותחנונים וכו'. וְשָׁאֵף צִמְּהוֹ חִלְּסָן, מי דחק בממונו של ל"א מלכים, יהושע וכל המְצַמְּתִין לו. ומאיזה זכות זכו ישראל לירש הארץ, הוי אומר בזכות מצות העומר, דכתיב גביה כִּי

(ב) והקשו המפרשים, וגם ביפה תואר מאריך בזה², דהיכן מצינו שמצות העומר נקרא בְּרִית, דבכל פרשת העומר לא נזכר תיבת בְּרִית. ומצינו שמצות מִלֵּה נקרא בְּרִית, וגם תורה נקרא בְּרִית³, אבל לא מצינו שמצות העומר נקרא בְּרִית.

תירון חיפה תואר - על קושיא ב

וביפה תואר מפרש⁴, שמצות העומר מורה על שישאל כלל תורה אינם נחשבים במדרגת בני אדם, רק נמשלו כבהמות⁵, ולכן העומר הוא משעורים שהוא מאכל

תבוא, לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם כי תבאו אֶל הָאָרֶץ וּקְצַרְתֶּם אֶת קְצִירָהּ וַהֲבַאתֶם אֶת עֹמֶר.

² ביפה תואר על ויק"ר שם: לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך. איכא למידק, מהו תיסק אדעתיה דמצוה זו קלה, דאיצטרך למימר הכי, מאי דלא אשכחן דקאמר הכי במצוה אחרת. • ועוד תימה, היכי לילף דאברהם ירש את הארץ על ידי מצות העומר, מן אֶת בְּרִיתוֹ תִשְׁמֹר. דעומר התם מאן דכר שמיא, הא קרא בבית מילה קמיירי, וכדכתיב התם זאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ וגו' הַמֹּל [לָכֶם כֹּל זָכָר] וגו', אבל עומר היכן מצינו שנקרא ברית. ורבותינו ז"ל שאמרו (גדרים לא:) גדולה מילה שיי"ג בריתות נכרתו עליה, מונין זה מן המנין וכו'.

³ כמבואר בגמרא עבודה זרה (ג), ועוד בכ"מ.

⁴ ביפה תואר שם (בתיורצ): ויראה שלחיות לכאורה ענין העומר מתמיה להטריח הציבור על נקלה וכו', אמר רבי יוחנן אל יהי קל בעיניך, כי בטוב העיני יש בו טעמים לשבח וכו'. ולדעת רבי יוחנן הטעם בזה, להכיר שכל הברכות מיד השי"ת, כטעם שכתבתי בסימן הקודם (עיי"ן שם), ולפי שמטעם זה ירש אברהם את הארץ, שהוא מה שהכיר את בוראו. ויסוד זה ישנו גם כן במילה, שאחד מטעמיה להפריש חלק א' מפרי הבטן לה', להכיר שהכל שלו וכו', שעי"ז ירש אברהם את הארץ, וסמך הדבר אל וְאֵתָה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר המדבר במילה, כי טעם אחד לשניהם. • ולריש לקיש טעם העומר מטעם התאחדות השכינה בישראל וכו' והרחקת רוח הטומאה, ולזה היתה קמח שעורים במנחת קנאות וכו'. • ולדעת האומר היא שעמדה בימי גדעון, טעם העומר להורות כח המצוה, שאפילו בדבר קטן שתעשה כדאים לקיים העולם בשבילה וכו'. • ולדעת רבי שמואל בר נחמני, טעם העומר להורות כי המין האנושי בלא תורה נמשל כבהמות, ולכן בצאת ישראל ממצרים שעדיין לא קבלו התורה, היו כבהמות, ולרמוז זה יבא בזמן זה לחם שעורים שהוא מאכל בהמה, וימנו נ' יום לקבל התורה, כאשר עזובה בנדתה הסופרת ימיה כו', וביום מתן תורה היו במדרגת אנשים, ואז הקריבו שתי הלחם מחטים, וזה הטעם נראה שסובר בעל רעיא מהימנא (בוהר, אמור דף צז-צח) עיי"ש, גם בעל העקידה (פרשת אמור) בשער ס"ז פרק ד' ואמר האריך בזה, על דבר מצות יום החמישים וקרבנו, ואמר שהורה ההבדל אשר בין בעלי התורה לזולתם. ואמר שבפסח היה העומר משעורים, להורות שעם שנבדלו מעמי הארץ שהם במדרגת קוצים כסוחים, עדיין לא באו לכלל תבואה, אלא במדרגת שעורים, שהוא מאכל משותף לאדם ולבהמה. ואמר שעל זה נמצא הטורח בעומר זה, שכל ההתחלת קשות, ורצה ליחס הנפת י"ג נפה, ולענין זה. ובמתן תורה באו לכלל אנשים, ונקראו ערימת חטים, על פי הדרך הוזה נתן טעם אל היות שתי הלחם, ולחילוף קרבן הבא עם העומר וקרבן שתי הלחם, והם דברים נכוחים. וגם בהיות ימי הספירה מורים על תשוקת יום קבלת התורה האריך שם וכו'. ולזה אמר רבי שמואל בר נחמני היא שעמדה בימי חזקיה, והכוונה שזכות התורה אשר היתה בימים ההם כדכתיבנא, עמדה להם, ולפי שגם מצוה זו עניינת להורות מעלת התורה, לזה אמר שזכות זו גמרה להם. • ולדעת רבנן, טעם העומר כדי שיתברכו התבואות, כטעם שכתבתי לעיל סימן י"ג (עיי"ש), ולזה אמרו שזו שעמדה בימי יחזקאל וכו'. • ולדעת רבי לוי, טעם העומר לרמוז שאין לבקש הקניינים המדומים מצד עצמם, שעם היותם צריכים לחיי העולם הזה, כל חכם לב עיניו יחוזה הכוונה בהם לשרת ולסייע את העסק. [המצות] המשלים הנפש, ואם נמצאו בשכר התורה והמצות [גם טובות העולם הזה], אין הכוונה בהם מצד עצמם, רק לסייע חיי הנפש. וכבר האריך גם כן בזה בעל העקידה בפרק הנזכר, באומרו שמוזה הצד נתייחסו אלו הקניינים אל השמאל וכו'. ואמר שזה שאמר הכותוב כי תבאו אֶל הָאָרֶץ אֲנִי נָתַן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם וגו', וראינו משם. ועל זה הענין תצדק הספירה עד יום מתן תורה, לומר שהמקורה והנשכר היא הצלחת הנפש הבא על ידי התורה, והוא כטעם הספירה לפי הטעם שכתבתי [לדעת] רבי שמואל בר נחמני, שהכל עולה לענין אחד. ולדרך בעל העקידה הכל ענין אחד, אמנם בטוב העיני הם טעמים מתחלפים, שהראשון בבחינת מעלת התורה, וזה בבחינת הצלחת הנפש, וחסרון יתר ההצלחות. ולזה אמר רבי לוי היא שעמדה להם בימי הִמָּן, וזה כי זאת קנאת המן במרדכי, שהמן היה מחשיב הקניינים המדומים, בחושבו כי זה כל האדם היותו מוצלח במולו, ולזה ביקש שישתחו לו כל לאומים כעבודת אלילים. אמנם מרדכי לא יָרַע ולא יִשְׁתַּחֲוֶה, שלא יחשוב המדומות לֵאמֹר, בערך הנפשיות. וזהו שאמרו בפרק קמא דמגילה (טו:), וְכָל זֶה אֵינָנוּ שׁוֹהֵי לֵי (אסתר ה, יג), מלמד שהיו כל גזיו חקוקים על לבו. יראה שהיתה פנייתו ומחשבתו בגזיו להיות עיקר אליו, ולזה כשוראה את מרדכי מזה תכלית זו, היה אומר וְכָל זֶה אֵינָנוּ

בהמה, אבל שתי הלחם בחג השבועות בא מחטים שהוא מאכל אדם, להורות שרק על ידי התורה נקראים אדם. וממילא מצות העומר מורה שהתורה היא הגורמת כל הטובות לישראל.

וזה שאמרו במדרש, ואיזה ברית, זה מצות העומר. ולעולם הכוונה על התורה, כי מצות העומר היא רומזת על התורה שנקראת ברית.

מה שקשה על תירוצי היפה תואר^ה

אבל אכתי קשה לפי דבריו, דהלא אדרבה העומר [שבא בחג הפסח] מורה על ההיפוך, על הזמן שעדיין לא היה התורה בישראל. ויותר היה להמדרש לדרוש כן על מצות שתי הלחם הבא בחג השבועות מן החטים, שהוא בזמן שכבר ניתנה תורה בישראל, ולא על מצות העומר.

קושיא ג

ג) ועוד הקשה שם ביפה תואר^י על מה שאמרו שם במדרש לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך. דמהיכי תיתי יהיה סברא לומר שמצוה זו תהא קלה, והלא הוא אחד מהתרי"ג מצות, וחשובה כמו שאר מצות, ולמה נימא דדוקא מצוה זו יהיה קלה.

קושיא ד

והנה בענין מצות ספירת העומר מבואר בזהר הקדוש^י, ובספרים הק"י^י, כי בליל א' של פסח באו ישראל למדרגה גבוה מאוד בחסד השי"ת [שהתעורר עליהם באתערותא דלעילא] שלא על ידי מעשיהם, אבל [כיון שלא היה לזה אתערותא דלתתא על כן] לא היה לה קיום רק על יום אחד, וביום השני נאבד מהם, ועל ידי הספירה [שהוא באתערותא דלתתא] חזרו ובאו לאותו המדרגה מעט מעט בכל יום יותר, עד שבאו ליום מתן תורה [ואז זכו למדרגה הגבוהה על ידי מעשיהם, ולזה התקיים זה אצלם לעד. וכן מתעורר ענין זה בכל שנה ושנה, דבליל א' דפסח מתעורר מלעילא הארה גדולה, אבל לא מתקיים, ועל ידי מצות ספירת העומר מתעלץ בכל יום עד חג השבועות, ואז יש קיום למדרגה זו אצלינו].

ח

ד) אבל מה שצריך עוד ביאור בענין זה, הוא להבין למה נתלה ספירה זו שהוא הכנה לזמן מתן תורה, דייקא במצות הקרבת העומר, ואומרים בכל יום היום יום פלוני 'לעומר'. ובמה תלוי הספירה למתן תורה, במצות העומר דייקא. והגם שיש בזה ענינים גבוהים, אבל אף על פי כן יש להבין הענין גם בפשטות.

שנה ל'. ולכן כשראה מפלתו בזכות מרדכי ותורתו, הודה בדבר ואמר שנצחו עשרה מניכין לעשרת אלפים קנטרין דכספאי, יראה שמעט מהמושכל והרוחני ינצח את כל המדומות, כענין העומר, שעם היותו מעט קט, להיות התכלית בו אל השלימות הנפשי וההשכלה, ינצח את כולם.

¹ ועיין כעין זה באורך בגבורות ה' למהר"ל (פרק ד), ובעקידת יצחק (פרשת פינחס).

² ברעיא מהימנא פרשת אמור (דף צז-צח), עיי"ש באורך. והוא המאמר שאומרים בליל שבועות בסוף תיקון ליל שבועות (ד"ה וספרתם לכם ממחרת השבת).

³ ענין זה מבואר בארוכה בכמה ספרי קודש, ומהם בבני יששכר בכמה מקומות, ועיין שם באורך במאמרי ניסן (מאמר ד, דרוש י"ג על דרך הסוד).

ט
קושיא ה

במכילתא^ט איתא בטעם למה נשתהו ישראל במדבר ארבעים שנה, לפי שאמר הקב"ה, אם מכניס אני את ישראל בדרך פשוטה, מיד הם מחזיקין איש בשדהו ובכרמו, ובטלין מן התורה, אלא הרי אני מקיפן במדבר ארבעים שנה, כדי שיאכלו את המן וישתו מי באר, והתורה נבללת בגופן.

ה) ולכאורה אינו מובן, דאם היה מקום לחוש על זה שיבטלו ישראל מן התורה על ידי שיכנסו לארץ ישראל, האיך נתקן זאת במה ששהו ישראל במדבר ארבעים שנה, והלא לא תקנו בזה רק על אותו הדור שהיו במדבר, ולא על הדורות שלאחר כך, כי עדיין יש לחשוש שדור באי הארץ, ושאר דורות שאחריהם, הם יבטלו מן התורה על ידי שיהיה זה פונה לכרמו וזה פונה לזיתו.

יא

והגם שישנו שיטת רבי שמעון בן יוחאי דאמר^{יב} אפשר אדם חורש בשעת חרישה וקוצר בשעת קצירה, תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים שנאמר וכו'. אבל אף על פי כן הרי רבי ישמעאל חולק עליו ואומר הנהג בהן מנהג דרך ארץ. וכתבו שם התוספות^{יג} דהפסוק ואספת דגנך מיירי גם כן כשעושין רצונו של מקום, רק שאין עושין כל כך, דאינן צדיקים גמורים.

והנה אמרו בגמרא^{יד} [דרכי שמעון בן יוחאי עצמו אמר] ראיתי בני עליה והם מועטים, ומועטים הם אותן שיהיו במדרגה זו שתהיה מלאכתן נעשית על ידי אחרים. וכמו שמדייק אב"י בגמרא שם^{יז} באומרו 'הרבה' עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם,

^ט במכילתא ריש פרשת בשלח: לא הביאן הקב"ה דרך פשוטה לארץ ישראל, אלא דרך המדבר. אמר הקב"ה, אם אני מביא עכשיו את ישראל לארץ, מיד מחזיקים אדם בשדהו ואדם בכרמו, והן בטלים מן התורה. אלא אקיפם במדבר ארבעים שנה, שיהיו אוכלין מן ושותין מי הבאר, והתורה נבללת בגופן.

וכעין זה בשמות רבה (כ, טו): דבר אחר ולא חכם אלקים, משל למלך שהיה לו בן, והיה מבקש ליתן לו ירושה, ואומר אם נותנה לו אני עכשיו, עדיין קטן הוא ואינו יודע לשמרה, אלא עד שילמד בני כתבין ויעמוד על עמקן, ואחר כך אני נותנה לו. כך אמר הקב"ה אם אני מכניס עכשיו ישראל לארץ, עדיין לא נתעסקו במצות, ואינן יודעין עסקי תרומות ומעשרות, אלא אתן להם את התורה, ואחר כך אכניסם לארץ.

^י בגמרא ברכות (לה, א): רבי חנינא בר פפא רמי, כתיב (הושע ב, יא) וְלִקְחֹתִי דִּגְנִי בְּעֵתוֹ וּגְו', וכתיב (עקב יא, יד) וְאֶסְפֹּת דִּגְנֶךָ וּגְו'. לא קשיא, כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום [פירש"י: הוגן שלהם], כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום [נוטלו, ומראה להם שהוא שלן]. ○ תנו רבנן, וְאֶסְפֹּת דִּגְנֶךָ מה תלמוד לומר, לפי שנאמר (יהושע א, ח) לא יְמוֹשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ, יכול דברים ככתבן [שלא יעסוק בדרך ארץ], תלמוד לומר וְאֶסְפֹּת דִּגְנֶךָ, הִנֵּה בָּהֶן [עם דברי תורה] מְנַהֵג דֶּרֶךְ אֶרֶץ [ש'אם תבא לידי צורך הבריות, סופך ליבטל מדברי תורה], דברי רבי ישמעאל. ○ רבי שמעון בן יוחאי אומר, אפשר [בתמיהה] אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה. אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר (ישע' סא, ח) וְעִמְדוּ זֵרִים וְרָעוּ צֹאנֵכֶם וּגְו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר וְאֶסְפֹּת דִּגְנֶךָ. ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר (תבוא כח, מח) וְעִבְדְּתָ אֶת אֲבִיכֶם וּגְו'. ○ אמר אב"י, הרבה עשו כרבי ישמעאל, ועלתה בידן. כרבי שמעון בן יוחאי, ולא עלתה בידן.

^{יג} בתוספות ברכות שם (על דברי ר' חנינא בר פפא): כאן בזמן שישראל 'עושין' רצונו של מקום, שנאמר וְאֶסְפֹּת דִּגְנֶךָ. ואם תאמר והא לקמן (בדברי ר' שמעון בן יוחאי) בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מוקמינן ליה. ויש לומר דמיירי ודאי שעושין רצונו, אבל אין עושין רצונו כל כך, דאינן צדיקים גמורים. ועוד יש לומר, דפליג ליה אהא דלקמן שבא לפרש מה בין עושים ואין עושין, והכא בעושים ואין עושין כי הדדי ניהו.

^{יד} בגמרא סוכה (מה, א) וסנהדרין (צד, א).

דממה שאמר 'הִרְבָּה' משמע דמועטים הם שהגיעו למדרגה זו, ועל כן מכיון שהיו הרבה שעשו כזאת, על כן לא עלתה בידם^{יב}, שאי אפשר לאנשים רבים להגיע למדרגה זו^{יג}.

יב

ועל כל פנים הדרא הקושיא לדוכתה, דהאיך נתקן בזה על דורות העתידים כשיהיו בארץ ישראל, שלא יתבטלו מן התורה על ידי שיהא זה פונה לכרמו וזה לזיתו.

יג

קושיות ודקדוקים בענין נַם פּוּרִים

קושיא ו

איתא בגמרא^{טו}, דכשנטל הָמֶן את הלבוש ואת הסוס להרכיב את מרדכי עליו, ובא המן ומצא את מרדכי יושב ועוסק בהלכות קמיצה, שהיה ביום ששה עשר בניסן שהוא יום הנפת העומר [ודרש בענין מנחת העומר], אתא המן ויתיב ליה קמייהו, אמר להו במאי עסקיתו, אמרו ליה בזמן שבית המקדש קיים, מאן דמנבד מנחה מייתי מְלִי קומצא דסולתא, ומתכפר ליה. אמר להו אתא מְלִי קומצא קימחא דידכו, ודחי עֲשָׂרָה אֲלִפֵי כִפְרֵי כֶסֶף דידך.

– ואגב, מזה הגמרא מוכח דבאותו הזמן לא היו מקריבין קרבנות^{טז}, שהרי אמר בזמן שבית המקדש קיים וכו', משמע אבל באותה שעה לא היה זה^{יז}.

^{יב} וכמו שפירש כל זה במהרש"א (ברכות שם) וז"ל: הרבה עשו כרבי ישמעאל כו'. נראה לפרש, דודאי יש צדיקים גמורים דמקוים בהו שמלאכת עצמן נעשית על ידי אחרים, אלא דמעטים המה, כדאמר רבי שמעון בן יוחאי גופיה בפרק לולב וערבה (סוכה מה): ראיית בני עלייה והם מועטים, אם אלה כו', אם שנים הם אני ובני. וכיון דמועטין הם כל כך, אין לכל אדם לסמוך על זה לומר שאיני עושה מלאכה כלל, לפי שמלאכתי נעשית על ידי אחרים, שצדיק גמור אני, דשמא הוא טועה ואינו צדיק גמור. וזה שאמר הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידך, דרוב עולם אינן צדיקים גמורים, והרבה עשו כרבי שמעון בן יוחאי ולא כו', לפי שרובם אינן צדיקים גמורים כרבי שמעון בן יוחאי, וכמו ששינו (אבות ב, ב) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ כו', וכל תורה שאין עמה מלאכה כו'. אבל לעתיד שנאמר (ישע"ה ס, כ) וְעָמַךְ כֻּלָּם צְדִיקִים וגו', יקוים בנו וְעָמְדוּ וְרִים וְרָעוּ צֶאֱנָכֶם וגו'.

^{יג} ועיין ענין זה בדברי יואל מקץ (עמוד שנג, ד"ה ויתבאר).

^{טו} בגמרא מגילה (טז): וְיִקַּח הָמֶן אֶת הַלְבוּשׁ וְאֶת הַסּוּס (אסתר ו, יא). אזל אשכחיה דיתבי רבנן [פירש"י: תלמידיו] קמיה, ומחוי להו הלכות קמיצה לרבנן [ודרש בענין של יום, וששה עשר בניסן היה, הוא יום תנופת העומר]. כיון דחזייה מרדכי דאפיק לקבליה וסוסייה מיחד בידיה, מירתת, אמר להו לרבנן האי רשיעא למיקטל נפשי קא אתי, זילו מקמיה די לא תכוו בגחלתו. בההיא שעתא נתעטף מרדכי וקם ליה לצלותא, אתא המן ויתיב ליה קמייהו, ואוריק עד דסליק מרדכי לצלותיה. אמר להו במאי עסקיתו, אמרו ליה בזמן שבית המקדש קיים מאן דמנבד מנחה מייתי מְלִי קומצא דסולתא, ומתכפר ליה. אמר להו אתא מְלִי קומצא קמחא דידכו, ודחי עֲשָׂרָה אֲלִפֵי כִפְרֵי דידך.

^{טז} עיין בזה בהערה שלאחר זה. ודברי רבינו בזה כאן, נראה לכאורה דהוא כהוספה לדברי רבינו בס"ג משפטים שקלים תשט"ז על אומנם ז"ל בגמרא מגילה (יג): גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שנתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהו לשקליו. דלכאורה קשה דבזמן הָמֶן לא היה בית המקדש קיים ולא היו מקריבין קרבנות, ואם כן לא נתנו אָז שקלים לקרבנות ציבור, והאיך שייך לומר שהקדים הקב"ה שקליהו לשקליו. וְעִינֵיךָ תירוצו, דלכן סיימנו בגמרא באותו מאמר והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים, שסידור המשהנה כבר היה לאחר זמן החורבן, ואעפ"כ אמרו באדר משמיעין על השקלים, והיינו קריאת מרשט שקלים. ואם תאמר מאי מועיל בזמן הזה, כיון שאינו רק דיבור, על זה אמר בתחלת המאמר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהיה הבריאה רק באמירה ודיבור לחוד, וכמו"כ מהני בישראל הייבוס להיות נחשב כמעשה וכמו שפירש בקדושת יום טוב (המובא לעיל מיניה שם), ועל כן אמרו לשון זה מי 'שאמר' והיה העולם, שהיה הבריאה רק באמירה ודיבור לחוד, להורות שגם אחר החורבן שא"א לקיים בפועל רק בדיבור, יש לו הכח של הקרבנות, ועל זה אמרו הקדים הקב"ה שקליהו לשקליו, והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים, שאפילו עם 'הדיבור' יש כח לישראל להכניע את כוחם של עמלק והמן.

^{יז} עיין בזה בענף יוסף על העין יעקב (מגילה טו) וז"ל: אמרו ליה דְּבִי הוּא בית מקדשא קיים כו'. מלשון זה

יד

וכן איתא גם במדרש^י על מצות העומר, אמר רבי לוי, היא שעמדה להם בימי המן, דאמר רבי לוי כיון שראה מרדכי את המן וכו', עיי"ש.
 (ו) והקשה היפה תואר שם^ט, דלכאורה מאי ראייה ממה שהמן אמר כן שהוא אמת שזכות העומר הוא שדחה עשרת אלפים שלו, וכי המן נביא היה שידע האמת. ועל המן עצמו קשה מנא ידע זאת, כי אולי היה זה בזכות דברי הצומות וזעקתם (אסתר ט, לא).

טו

והגם שזה לא קשה כל כך, דהרבה פעמים מצינו שגם הרשעים בימיהם היו בעלי השגה גדולים. ואדרבה מצד הטומאה יכולים יותר בנקל לבוא לאיזה השגה, מבצד הקדושה, שהרי לצדיקים שהם משורש הקדושה, יש לנגדם הבעל דבר שעומד לעכב בעדם מלהשיג השגות, משא"כ הרשעים אין להם עיכוב זה, וממילא משיגים יותר בנקל, ואם כן שפיר אפשר שהמן השיג זאת כי קומץ העומר הוא שדחה את עשרת אלפים ככר שלו.
 אבל נראה לומר עוד ביאור בזה לדרכינו, [וממילא יתיישב דלא מצד דברי המן אנחנו נדע זאת, אלא לפי שהענין עצמו נכון ומיושב על פי התורה].

(וראה עוד קושיא ז להלן באות כא, וקושיא ח באות כג)

טז

ישוב הקושיות בענין ספירת העומר

הקדמה לישוב קושיא ד, ועוד קושיות

ויתבאר הענין בהקדם דברי המשנה^ב, בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן וכו'.

משמע שבזמן מרדכי לא הקריבו בבית המקדש. ותמהני על מה שכתב היערות דבש בחלק ראשון (דרוש טז) וז"ל, ואף בימי מרדכי ואסתר הקריבו בבית המקדש, כי בזמן כורש הראשון כבר קרבו, כמו שאמרו (מגילה י. מקריבים אע"פ שאין בית, כי מימי כורש הראשון כבר התחילו להקריב, אף שלא נגמר בנינו. וטעו האומרים שלא היו מקריבין אז כו', עיי"ש. ואי היו מקריבין בזמן מרדכי, הוה להו למימר דבירושלים מקריבין, ואנן עסקינן הכא בדיני העומר. ו אפשר דלהכי אמר דכי הוה בית מקדשא קיים כו', משום שיקראו לגלות לאותו רשע שמקריבין בירושלים, כדי שלא ילשין עליהם ויבטל המלך אותם מהעבודה, שזה היה כל מגמתם בביטול בנין בית המקדש, כדי שלא יקריבו. [ועיין בזה בקצרה גם בפירושו עץ יוסף על אסתר רבה (י. ד. המובא להלן)].

^י בויקרא רבה (אמור כה. ו). ולשון המדרש בזה הובא לעיל בהערה א.

ועיין גם באסתר רבה (י. ד): יתבון ועסקין בהלכות מצות העומר, שהרי אותו היום ט"ז בניסן היה, ובאותו היום היו מקריבין עומר בזמן שבית המקדש קיים. אתא המן לגביהון, אמר לון במה אתון עסקין, אמרו לו במצות העומר, הדא הוא דכתיב (ויקרא ב. יא) וְאֵם תִּקְרִיב מִנְחַת כִּפּוּרִים לַה' וּגו'. תמן אמרי הלכות קמיצה אחוה ליה, ודבר אחד שהיו קומצין מן העומר. אמר לון והדין עומרא מהו, דדהב או דכסף, אמרי ליה לא דדהב ולא דכסף ולא דחטיין, אלא דשעורין. אמר לון בכמה הוא טימיה ידידיה הוה, בעשרה קנטרין, אמרין ליה סגין בעשרה מנין. אמר לון קומו, דנצחון עשרה מנכון לעשרה אלפי קנטרין דכסף דילי. כיון דחסל ממצלי, אמר ליה המן למרדכי לבוש הדין לבושא דמלכא וכו'.

^ט ביפה תואר על ויק"ר שם דקדק כמה קושיות על המדרש [ונכתום קושיא ב-ג דלעיל, וכמובא לעיל בהערה ג], ובין הקושיות כתב גם כן קושיא זו וז"ל: ועוד קשה מה שאמרו שזה עמד להם בימי המן, לפי שהיו עוסקין בהלכותיו, ואמר המן כדברים ההם. כי המן לא נביא הוא, אלא לפי שראה רוע ענינו, ומעלתם בעסקם בדבר ההוא, אמר כן. ולעולם מי יימר שלא עמד להם דברי הצומות וזעקתם. [ותירוצו בזה הובא לעיל בהערה ה].

^ב במשנה ראש השנה (טו): בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו ככני מרון וכו', ובתג נידונין על המעם.

ובגמרא^{כא}, תניא מפני מה אמרה תורה הִבִּיאוּ עוֹמֵר בַּפֶּסַח, מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקב"ה הִבִּיאוּ לִפְנֵי עוֹמֵר בַּפֶּסַח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות.

ופירש הר"ן שם^{כב} דילפינן להו לארבעה פרקים הללו, מדאמרה תורה הִבִּיאוּ לִפְנֵי עוֹמֵר בַּפֶּסַח, ושתי הלחם בעצרת, ונסכו לִפְנֵי מִים בחג. אלמא דבזמנים האלו העולם נידון בדברים הללו, ולפיכך צוה הקב"ה להביאן, כדי שיתברכו, עכ"ד.

יז

והנה איתא בגמרא^{כג}, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת. ומקשה בגמרא, וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה, תורתן האיך משתמרת, ומלאכתן האיך נעשית. ומשני, אלא מתוך שחסידים הם, תורתם משתמרת, ומלאכתם מתברכת.

ובירושלמי^{כד} איתא גם הלשון כי 'תורתם' מתברכת.

יח

ישוב קושיא ד

ולפי זה אתי שפיר מה שתולין הספירה ביום הקרבת העומר, כי העומר היא שמביאה הברכה בהתבואה, ועל ידי זה נשאר פנאי ללמוד תורה ולהתפלל, ועל כן תולין את הספירה שהוא הכנה לקבלת התורה בענין הקרבת העומר, להראות שמצוה זו היא הגורמת שיוכלו לעסוק בתורה, על ידי שגורמת ברכה בהתבואה, ומלאכתן מתברכת על ידי זה.

^{כא} בגמרא ראש השנה (שם): תניא, אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא, מפני מה אמרה תורה הִבִּיאוּ עוֹמֵר בַּפֶּסַח, מפני שהפסח זמן תבואה הוא [פירש"י: זמן שהתבואה נידונה בן], אמר הקב"ה הִבִּיאוּ לִפְנֵי עוֹמֵר בַּפֶּסַח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הִבִּיאוּ שתי הלחם בעצרת, מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקב"ה הִבִּיאוּ לִפְנֵי שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן [שתי הלחם יִרְצוּ על פירות האילן, שהן מתירין להביא בכורים, שאין מביאין בכורים קודם לעצרת, דכתיב (תשא לר, כב) [וְחָג שְׁבַעַת תַּעֲשֶׂה לָךְ] בכורי קציר חטים. ואני שמעתי דברי יהודה לטעמיה, והא אזלא כמאן דאמר בסנהדרין (ע): עץ שאכל אדם הראשון חטא היתה]. ומפני מה אמרה תורה נִסְכוּ מִים בחג, אמר הקב"ה נִסְכוּ לִפְנֵי מִים בחג, כדי שיתברכו לכם גשמי שנה. וְאָמְרוּ לִפְנֵי בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לִפְנֵי לטובה, ובמה בשופר.

^{כב} בפירוש הר"ן על הרי"ף (שם דף ג. מדפי הרי"ף): מתני' בארבעה פרקים בשנה העולם נידון. תמהני, בשלמא אדם נדון בראש השנה, מדברי קבלה למדנו, דכתיב (עקב יא, יב) מִרְאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה, מראש השנה נידון מה יהא בסופה (ראש השנה ח). וילפינן (שם) דתשרי הוא, מדכתיב (תהלים פא, ד) תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסַח לְיוֹם חֲגֹגוֹ, אִיזְהוּ חַג הַשְּׁהָדָשׁ מִתְּכַסֶּה בו, הוּא אוֹמֵר זֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְכֵתִיב (שם, ה) כִּי חֶק לְיִשְׂרָאֵל, וְכֵדֵאִיתָא בַּגְמָרָא בַּפְּרָקִין (ר"ה שם). אלא הני שלשה פרקין אחריני, מבעיא לי מנא להו לרבנן. ומסתברא לי דילפינן להו מדאמרה תורה הִבִּיאוּ לִפְנֵי עוֹמֵר בַּפֶּסַח, ושתי הלחם בעצרת, ונסכו מִים לִפְנֵי בחג, וכדנתיא לקמן (יט), אלמא בזמנים אלו העולם נידון בדברים הללו, ולפיכך צוה הקב"ה להביאן, כדי שיתברכו. וְתוּ קָשִׁיָא לי, כיון שהאדם נדון בראש השנה, ודאי על כל המאורעות שלו דנין אותו, על תבואותיו ופירותיו ושאר עסקיו, וכיון שכן הכל נידון בראש השנה. וניחא לי, שג' דברים הללו נידונין לכל העולם בג' זמנים אלו השנויין במשנתנו, וילפינן הכי מדאמרה תורה לְצִיבוֹר שִׁיבִיאוּ בְּזִמְנֵים הַלֵּל, שִׁמְרָצִין עֲלֵיהֶן אֶחָד אֶחָד בְּזִמְנֵי. אבל בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו אחד אחד, וגוזרין עליו חֶלְקוֹ מְדַבְּרִים הַלֵּל.

^{כג} בגמרא ברכות (כב:): תנו רבנן, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת, ומתפללין שעה אחת, וחוזרין ושוהין שעה אחת. וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה [פירש"י: לשלש תפלות], תורתן היאך משתמרת, ומלאכתן היאך נעשית. אלא מתוך שחסידים הם, תורתם משתמרת [בתוך לבם, שאין תלמודם משתכח], ומלאכתן מתברכת.

^{כד} בירושלמי ברכות (דף לו:): חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת, ומתפללין שעה, ושוהין שעה אחת לאחר תפילתן. אימתי עוסקין בתורה, אימתי עוסקין במלאכתן, אמר רבי יצחק ב' רבי אלעזר, על ידי שהיו חסידים, היתה 'ברכה ניתנת בתורתן', וברכה ניתנה במלאכתן.

ביאורים בענין תפלת טל

קושיא ז

והנה איתא בגמרא^כ, דכנסת ישראל שְׁאַלָה שלא כהוגן, והקדוש ברוך הוא השיבה כהוגן, שנאמר (הושע ו, ג) וַיָּבֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ, אמר לה הקדוש ברוך הוא, בתי אַתְּ שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש, אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם, שנאמר (שם יד, ו) אֶהְיֶה כְּטֵל לְיִשְׂרָאֵל.

כ

ולכאורה קשה למה באמת לא שְׁאַלָה כנסת ישראל דבר היותר טוב שהוא הטל, וכי לא ידעו שהטל הוא דבר המתבקש לעולם.

כא

ישוב קושיא ז

ואפשר לומר דהנה איתא במשנה סוף סוטה (מח.), העיד רבי יהושע, מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה, ולא יָרַד הטל לברכה, וניטל טעם הפירות. [ולכן לא ביקשו ישראל על בחינת הטל, יען שסברו שאי אפשר להיות הטל לברכה בזמן החורבן]^כ.

כב

ביאור בנוסח תפלת טל

ועל פי דברי המשנה דסוטה ידויק על נכון מה שאומרים בתפילת טל קוֹמֵם עִיר כְּהַ חֶפְצָךְ, כְּטֵל. ולכאורה למה מתפללים דוקא על ירושלים שיהיה בה טל, והלא גם כל העולם צריכין לטל, ומה יהיה בכל העולם אם יהיה טל רק בירושלים. אבל לפי דברי המשנה נמצא דברכת הטל תלוי בבנין ירושלים, שאם ירושלים יהא נבנה על תילה, אז יהיה גם הטל שיורד בכל העולם לברכה, דעד אז אינו ראוי לברכה, ולכן שפיר מבקשים בברכת הטל על בנין ירושלים שבו חפצו יתברך, כי בבנינה תלוי ברכת הטל שבכל העולם.

כג

קושיא ח

אבל אף על פי כן, גוף הענין שאמרו דמיום שחרב בית המקדש לא ירד הטל

^כ בגמרא תענית (ד.): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, שלשה שְׁאַלוּ שלא כהוגן [פירש"י: משום דרבי ברכיה מיירי בגשמים לקמן, נקט לה], לשנים השיבוהו כהוגן, לאחד השיבוהו שלא כהוגן. ואלו הן, אליעזר עבד אברהם, ושאלו בן קיש, ופתח הגלעדי וכו'. ◦ אמר רבי ברכיה, אף כנסת ישראל שְׁאַלָה שלא כהוגן, והקב"ה השיבה כהוגן, שנאמר וַנִּדְעָה נִדְרָפָה לְדַעַת אֶת ה' כְּשֶׁחָר כָּכֹן מִצָּאוּ וַיָּבֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ, אמר לה הקב"ה, בתי אַתְּ שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש [שהוא סימן קללה בקיץ], אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם [טל, אפילו בימות החמה], שנאמר אֶהְיֶה כְּטֵל לְיִשְׂרָאֵל. ◦ ועוד שְׁאַלָה שלא כהוגן, אמרה לפניו רבונו של עולם שימני כחותם על לִפְךָ כחותם על זְרוֹעֶךָ (שיר השירים ח, ו), אמר לה הקב"ה, בתי אַתְּ שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה [כשהוא ערום נראה וכנגד לבו, ואינו נראה כשהוא לבוש], אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם, שנאמר (ישעי' מט, טו) הֵן עַל כְּפָיִם תִּקְתִּיךָ [והכף נראית כל שעה שהיך נראית לעינים. ויש לומר על כפיים, על השמים, צורת אדם שהוא בכסא, וכן נִשָּׂא לְכַבְּנוּ אֶל כְּפָיִם (אכיה ג, מא), מפי רבין].

^כ אמנם על זה השיב להם הקב"ה, דשפיר יתכן שאף בזמן הזה יהיה גם הטל לברכה, ובפרט על ידי מצות ספירת העומר, וכמו שיתבאר להלן.

לברכה, הוא פלא לכאורה. דאם כן מה נעשה בכל התפלות שאנו מתפללין על הטל במשך כל השנים, באם אינו יורד לברכה.

כד

ישוב קושיא ח (באופן ראשון)

אמנם אפשר [לחלק] שזה הוא דוקא בזמניהם [של דורות הראשונים לאחר החורבן]¹⁷, שהיו יכולין להיות להם גם שאר עצות [במה להמשיך שפע הברכה בפירות, על ידי גודל זכותם]. מה שאין כן בדורות האחרונים, מחמת גודל שפלות הדור, בוודאי שיוורד הטל לברכה [על ידי התפילות שמתפללין על זה, כי אי אפשר לעולם שיתקיים בלא ברכה זר"ח, ועל כן שפיר תקנו לדורות להתפלל על הטל לברכה, מכיון שלעולם שייך ברכה זו גם בזמן הגלות].

כה

ישוב קושיא ח (באופן שני)

או אפשר על פי הנ"ל כי מצות העומר היא הגורמת ומביאה ברכה בתבואה שבשדות.

וממילא אפשר דמה שאמרו שאין הטל יורד לברכה בזמן החורבן, היינו ביום ראשון של פסח, שאז הוא יום שמתפללין על הטל, והטל מחמת עצמו עדיין לא יורד לברכה.

אבל ביום שני של פסח שהוא זמן הקרבת העומר [והתחלת ספירת העומר], והיא המצוה הגורמת ברכה, על כן מיום שני דפסח שפיר אפשר שיבא ברכה גם בטל בזכות מצות העומר [וספירתה], שעל ידה מתהפך הכל לברכה.

כו

עוד ביאור בנוסח תפלת טל

ובזה יתפרש היטב גם הנוסח שאומרים בתפלת טל, לְבָרְכָהּ וְלֹא לְקַלְלָהּ. דלכאורה הלא הקללה הוא היפוך הברכה, וכיון שכבר אומרים לְבָרְכָהּ, בוודאי שאינו לקללה, ואם כן מה שאומרים וְלֹא לְקַלְלָהּ הוא לכאורה כשפת יתר.

כז

אבל להנ"ל אתי שפיר, דאפשר שלפעמים יורד הטל לקללה בתחילה אלא שאחר כך נתהפך לברכה על ידי זכות מצות העומר, ועל כן אנו מתפללין לְבָרְכָהּ וְלֹא לְקַלְלָהּ, והכוונה שירד הטל מיד לְבָרְכָהּ, וְלֹא שירד לְקַלְלָהּ מקודם ורק אחר כך על ידי דבר אחר יתהפך לברכה, אלא ירד מיד לְבָרְכָהּ.

כח

המשך ישוב הקושיות

ישוב קושיא ח

ומעתה יבואר דברי המכילתא בטעם שְׁהֵיִתּוּ ישראל במדבר ארבעים שנה, כדי שתתיישב התורה בגופן.

דהנה כשהיו נכנסין לארץ ישראל, לא היו יכולים עדיין להקריב העומר מיד, עד ט"ז בניסן. ועל כן באותו זמן לא היה עוד הברכה בארץ, ובשביל זמן זה היו צריכים

¹⁷ ורבי יהושע לא אמר שלא ירד הטל לברכה, אלא שבימיו העיד שלא ירד הטל לברכה, היינו מיום החורבן עד אותו זמן.

¹⁸ כמבואר ברש"י תענית (ג: ד"ה לפי שאין נעצרים), ועיין בגמרא שם.

לישאר במדבר מ' שנה, כדי שלא יפנה לבם מיד זה לכרמו וזה לזיתו, והתורה תהא בטל מלבם.

אבל לאחר שכבר הקריבו את העומר אין עוד חשש זה, דכיון שהעומר מביא ברכה בתוך התבואה, ומלאכתם מתברכת, שוב היה נשאר להם פנאי ללמוד ולהתפלל, ולא היה עוד החשש שתבטל התורה מהם.

ובזה שפיר מיושב גם מה שלא היה חשש זה על דורות העתידים, נכי כבר הקריבו העומר בארץ ישראל, ונתברכה כל הארץ ופירותיה].

כט

ישוב הקושיות בענין ג' פורים

הקדמה לישוב קושיא ו

והנה החתם סופר ז"ל מביא בספרו^{כט} על פי המדרש^ל, לבאר מה שרצה המן ליתן לאחשוורוש עשרת אלפים ככר כסף. דקשה וכי היה אחשוורוש צריך למעותיו

^{כט} בדרשות חתם סופר (ח"א, דרוש לער"ח אדר תקס"א, בדפוי" דף קכב: ד"ה ובוזה): ובוזה יובן מאמר חז"ל במדרש (שמות רבה לג, ה. והובא להלן) אמר הקב"ה להמן, רשע אתה קונה שלי בשלי, שנאמר כי לי בני ישראל עבדים, אתה קונה אותם בשלי, לי הפסף. והענין כי המן למד מדניאל (ד, כד) שיעץ לנבוכדנצר וחסאן בצדקה פרק, רצה גם הוא לפזר עשרת אלפים ככר לצדקה.

ועוד שם (דרוש לו' אדר תקס"ח, בדפוי" דף קכח. ד"ה ובוזה): כי כבר נודע כוונתו של המן הרע לשקול עשרת אלפים לעניים, כעצת דניאל וחסאן בצדקה פרק, ועל ידי זה יכול לבס. ומספר עשרת אלפים כנגד דמי פדיונם של כל ישראל כמו שכתבו תוספות (מגילה טז.) וכו'.

ועיין עוד שם (דרוש לו' אדר תקס"ח, בדפוי" דף קמא. ד"ה והנה) וז"ל: והנה הדבר ידוע בכל המפרשים, שהמן שקל עשרת אלפים ככר כסף, למיתן עניים לצדקה, לכפר על שפיכת דמן של ישראל וכו'.

ובחתם סופר עה"ת (פרשת תרומה): ברבה פרשה זו (לג, ה. והובא להלן) זה שאמר הכתוב נבחר שם מעשר רב, נבחר שמו של מרדכי מעשרו של המן. כי הרשעים ברשות לבם, כדאיתא במדרש (ילקוט שמעוני רמז סא) [מהפסוק] ויאמר עשו בלבב (תולדות כז, מא), ויאמר המן בלבבו (אסתר ו, ו), והצדיקים לבן ברשותן, כל נדיב לב עולות (דברי הימים ב' כט, לא). לכן הרשע, אפילו כל טובותיו, הכל לבו אנסיה, כשם שאונסו לרעותו, כן אונסו לטובתו, שסופן רע. על כן לא יחשב לו לצדקה מה שהפריש עשרת אלפים ככר כסף לצדקה, במקום שקלי ישראל, כי לבו אונסו. מה שאין כן הצדיק לבו ברשותו, ובבחירתו עושה כל טוב בנדבת לבו, כדכתיב בפרשה (תרומה כה, ב.) אֲשֶׁר יִבְנוּ לָבוּ וכו'.

ועיין בזה גם ביערות דבש (ח"ב דרוש יד) וז"ל: ואגב יש להבין במה שאמר (מגילה טז.) כי המן אמר אתיא מלא קומצא דיכדו ודחי יו"ד אלפים ככר כסף דירי, מה ענין קומץ שהוא קרבן לה', מן [לכצ"ל אל] יו"ד אלפים ככר שנתן למלך אחשוורוש, וחברותא כלפי שמאי [מי איכא], ואם יתן איש מתנה למלך בשר ודם הירצה לה', וכן אמרו (שם יג): גלוי וידוע שעתיד המן וכו' לפיכך הקדים, מה זו קדימה, זהו שקלים לקרבנות, וזהו למלך טפס ורשע, וגם לא מצינו בקרא שנתן, הלא אמר הכסף נתון לך. אבל הענין כי אמר (אסתר ג, יא) הפסף נתון לך ויהעם לעשות בו פטוב בעיניך, כך פירושו, הכסף והעם, שבשניהם תעשה 'כטוב' בעיניך, ותכלית 'הטוב' לחלקם לעניים, וכן אומות העולם יודעים כי מצות צדקה רבה, ולמדו מנבוכדנצר מלכא, וחסאן בצדקה פרק (דניאל ד, כד), ואמרו חז"ל (בבא בתרא י: צדקה תרומם גוי' משלי יד, לד), וזהו שהיה טוב בעיני כל השרים לחלקם לעניים, וכן עשה המן. וחשב שהוא יותר מכל קרבנות, דכתיב (משלי כא, ג) [עשה צדקה ומשפט] נבחר לה' מזבח, ולכן תמה שאין מלא קומצא קרבן ידחה יו"ד אלפים ככר כסף לעניים, שהוא טוב בעיני ה' מכל הקרבנות. ולכן השיב מרדכי (מגילה טז.) כי הצדקה מיוחסת לו, כי הכל שלי, עבד שקנה נכסים וכו'. ואם כן שכל בטחון המן שיצילתה היה הוואלי פזיר נתן לאבנים כהנ"ל, ולכן בעת הזכרת הנס צריך מתנות לאבנים, והבן.

^ל בשמות רבה (תרומה לג, ה): דבר אחר ויקחו לי תרומה, הדא הוא דכתיב (משלי כב, א) נבחר שם מעשר רב וכו'. דבר אחר נבחר שמו של מרדכי מעשרו של המן, אמר רבי יאשיה, מה עשה אותו רשע, הוציא כל כסף וזהב שהיה לו, ונתן לאחשוורוש. אמר לו הקב"ה, חייך נבחר [שם מעשר רב] מסף ומזהב חן טוב, נבחר חנה של אסתר, שנאמר (אסתר ב, טו) ויהי אסתר נשאת חן. כיון שבא הרשע עם הממון, אמר לו המלך הפסף נתון לך (שם ג, יא), אמר הקב"ה כך אתם מוכרים שלי על שלי, שנאמר (בהר כה, נה) כי 'לי' בני ישראל עבדים, וכתיב (חגי ב, ח) 'לי' הפסף 'לי' תזהב, חייך מה שאמרת הפסף נתון לך וגו', כך בימים ההוא נתן המלך אחשוורוש לאסתר המלכה את בית המן (אסתר ח, א).

שיוכל לשחד אותו במזון, וכלום חסר מבית המלך. ועל זה הביא שם כי המן רצה לחלק זה המעות לצדקה לעניים.

[ויש לומר הטעם] לפי שהמן הבין שכבר קרב זמן הגאולה, [ורצה לעכב זה על ידי שהוא יתן המעות לצדקה] [וכדיבאר עוד להלן באות לד].

5

ופירשתי פעם ביום הפורים^{לא} על מה שאומרים שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי.

דלכאורה מה הוא היחוס והמעלה בזה שמרדכי היה לבוש בתכלת, והלא עיקר הישועה הוא מה שניתן כח הממשלה למרדכי, שהוא ממשלת קדושה, ונתבטלה גזירת המן, אבל מהו המעלה בזה שהיה לבוש בתכלת.

לא

וביאתי דהנה ידוע מהזוהר הק' ^{לב} וכתבי האר"י ז"ל, כי מצות תכלת אינו נוהג בזמן הזה לאחר חורבן בית המקדש^{לב}. והאר"י הק' כתב^{לד} טעם בסודן של דברים שאין אחר החורבן השפעה למצוה זו.

ואמיתי דאפשר לומר טעם לזה גם בדרך פשוט, דהנה אמרו חכז"ל^{לה} בטעם

^{לא} ועיין זה בדברי יואל לשוב פורים (על המועדים ח"ו, עמוד תקעא ד"ה והנה). ובשו"ת דברי יואל (מד, ג. הוועתק להלן). ^{לב} עיין בזה בדברי האר"י ז"ל דלהלן, שצ"ע לדברי הזוהר בג' מקומות בענין התכלת, וכיאר כוונת דברי הזוהר בדבריו שם, ועיין שם עוד בפנים, ואכמ"ל בזה.

^{לב} ועיין במדבר רבה (יז, ה) ובנחומא (שלח, סימן טו): מצוה להביא לבן ותכלת ויעשה, אימתי כשהוא תכלת. ועכשיו אין לנו אלא לבן, שהתכלת נגנז.

ובספרי (זאת הברכה, פסקא יג) וילקוט שמעוני (שם, רמז תתקסא): דבר אחר כי שפע ימים ייןקו (ברכה לג, יט), זו ימה של יפו, שגנזו לצדיקים לעתיד לבוא וכו'. אמר רבי יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך מכזיב לצור, ומצאתי זקן אחד ושאלתי בשלום, אמרתי לו פרנסתך במה היא, אמר לי מחלון, אמרתי לו ומי מצוי, אמר לי, השמים מקום בים שמוטל בין הרים, וסממיות מכישות אותו ומת ונמוק במקומו. אמרתי השמים ניכר הוא שגנזו לצדיקים לעתיד לבוא. שפנני (ברכה שם) זה חלון וכו'.

^{לב} בשער הכוונות (דרושי ציצית, דרוש ה): ונבאר ענין הציציות, כי הנה נתבאר לעיל כי שני מיני ציציות הם, הא' מלבן ותכלת, כמו שהיה בזמן שבית המקדש קיים, והב' כולו לבן, כמו שאנו נוהגים עתה בזמן הזה. והנה שני בחינות אלו של הציציות, שניהם ממוחין דאימא לבד, לא מאבא, אלא שהציציות דתכלת ולבן הוא יוצא ממוח חכמה דאימא אשר בתחלה היתה בינה דאבא כנ"ל, ולכן היה נוהג בזמן שבית המקדש קיים. אבל ציצית הלבן שאנו נוהגים בו היום, הוא מוד' מוחין הכלולים בבינה דאימא שהיא עצמה בינה דאימא בתחילה, וזהו הטעם שאין לנו תכלת בזמן הזה וכו'. ונבאר תחילה ענין הציציות שהיו נוהגים בזמן שביהמ"ק קיים מתכלת ולבן וכו', יש בה ד' שמות וכו', וכנגדם הם ארבע ציציות בארבע כנפות הטלית, ובאלו הארבע שמות יש א"ל אותיות, לפי שג' שמות הראשונים כל אחד יש בו ח' אותיות כנגד שמונה חוטין שבכל כנף, אבל השם האחרון דמילוי ההין אין בו אלא ד' אותיות, ולכן היו ד' חוטי לבן, ואחד של תכלת משלים לח' חוטי וכו'. ובוזה יתבאר לך ענין התכלת, כי יש מאמרים בזה ובתיקונים שנראין דפליגי אהדדי, וכולם הם אמת, כי התכלת הוא בג' מקומות, וכולם אחד וכו'. ונבאר עתה הציציות שאנו נוהגים בזמן הזה שהם לבן בלתי תכלת, כי אמת הוא שאף בזמן הזה אין אור חכמה דאימא נפסק מלהאיר ולצאת בסוד הציציות הנזכרים עם התכלת, אלא שאין לנו עתה כח שיעשה הדבר ההוא על ידינו, אבל ודאי הוא שג"כ הוא יוצא בהתלבשותו בציצית היוצא ממוח בינה דאימא וכו'. ובוזה תבין איך גם בזמן הזה שאנו נוהגים את הלבן כנוכר במשנה (מנחות לח), והלבן לבדו הוא מצוה גמורה מן התורה, והוא כי להיות שהם ב' מיני ציציות, א' מחכמה דאימא וא' מבינה דאימא, ולכן התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת (שם). ואילו הכל היה בבחינה אחת, היה ראוי שהלבן היה מעכב את התכלת והתכלת את הלבן. ו עוד יש חילוק אחר, כי בטלית של תכלת היו החוטין השזורין והכפולין מבחינת ההסדים וכו', אבל בטלית הלבן שלנו החוטין השזורים והכפולים הם בחי' הגבורות וכו'. [ועיין זה גם בפרי עץ חיים שער הציצית (פרק ד)].

^{לה} בגמרא מנחות (מג, ג): תניא, היה רבי מאיר אומר, מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין [פירש"י: שייחדו הקב"ה למצוה זו (של ציצית)], מפני שהתכלת לים [שנעשו בו נסים לישראל], וים דומה לרקיע, ורקיע לכסא הכבוד

התכלת, משום שהתכלת דומה לים, וים לרקיע, ורקיע לכסא הכבוד. והנה איתא בגמרא^ל כי מיום שחורב בית המקדש לא נראתה הרקיע בטהרתה. ועל כן מכיון שנשתנה מראה הרקיע מכמות שהיה בזמן המקדש, בטל גם כן הטעם של תכלת לפי שדומה לרקיע, ומשום הכי כיון שמראה הרקיע נשתנה לאחר החורבן, אין התכלת נוהג בזמן הזה.

לב

אולם בזמן נס פורים, כשיצא מרדכי בלבוש מלכות תכלת וחרור (אסתר ח, טו), כבר היה אז התנוצצות הגאולה מגלות בבל ומדי. ותיכף אחר הנס פורים, בשנה האחרת, כבר התחילו בבנין בית שני. ועל כן מכיון שהיה אז אתחלתא דהגאולה, כבר חזר הרקיע לטהרתה, ולכן חזר להיות נוהג דין תכלת. ולכן מרדכי הצדיק, יצא בלבוש מלכות של ציצית עם התכלת.

לג

וזהו שאנו אומרים שושנת יעקב צהלה ושמחה פראותם יחד תכלת מרדכי, לפי שכשראו בני ישראל כי מרדכי הצדיק הולך בתכלת, הבינו מזה שכבר הגיע זמן התנוצצות הגאולה ושיכנה בית המקדש השני בזמן קרוב, ועל כן היה העיר שושן צהלה ושמחה, [על הגאולה ובנין בית המקדש]^{לו}.

[ומכאן התכלת מזכיר היושב על כסא. ועוד נאה לישראל שיהא כסאו עליהם, שנאמר ותחת רגליו וגו' דהיינו רקיע] שנאמר (משפטים כד, יד) [ותחת רגליו קמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר] וכתוב (יחזקאל א, כו) כמראה אפן ספיר דמות כסא ונבכסא כתיב ספיר, אלמא רקיע כבמחזה כסא. ותכלת לים, וים לרקיע, אנן קחזינן].

ובגמרא סוטה (יז): דרש רבא, בשכר שאמר אברהם אבינו (לך יד, כג) אם מחוט יעד שרוף נעל [פירש"י: שהבירח עצמו מן הגולן, זכר בניו לב' מצות, חוט של תכלת [כנגד מחוט], ורצועה של תפלין [כנגד שרוף], דהיינו רצועה]. ○ בשלמא רצועה של תפלין [קבול שכר הוא, דאיכא הנאה], דכתיב (תבוא כה, י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עֲלֵיךְ, ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש, אלא חוט של תכלת מאי היא [נאמי הנאה איכא], דתניא היה רבי מאיר אומר [בא ללמדנו שכל המקיים מצות ציצית כאילו הקביל פני שכנה, והכי תניא לה בספרי] מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין [שהוקיקו הכתוב לציצית], מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד [ואיזטריכו כל הני, משום דלא אשכחן קראי אלא ברקיע שדומה לכסא הכבודף הילכך קאמר תכלת דומה לים וים דומה לרקיע, דתכלת לא דמי לרקיע כל כך אלא דומה לדומה, כמו תכלת דומה למראה הים, ואנן קחזינן דים דומה למראה הרקיע], שנאמר וירא את אלקי ישראל ותחת רגליו קמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר וכתוב כמראה אפן ספיר דמות כסא [קראי קריש, דכתיב ברקיע כמעשה לבנת הספירף וכתוב בכסא הכבוד כמראה אפן ספיר דמות כסא].

^{לו} בגמרא ברכות (נט): אמר רבי יהושע בן לוי, הרואה רקיע בטהרתה, אומר ברוך עושה בראשית [פירש"י: שכן היתה ברייתו, ואחר כך כסוהו עננים] וכו'. ופליגי דרפרם בר פפא אמר רב חסדא, דאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחורב בית המקדש לא נראית רקיע בטהרתה, שנאמר (ישעיה ג, ג) אֶלְבִּישׁ שָׁמַיִם קְדֹרוֹת וְשָׁק אֲשִׁים כְּסוֹתָם.

^{לז} ועיין ענין זה בשו"ת דברי יואל (מד, ג) ובתוספת ביאור, וז"ל: ועפ"י דברי הישמש משה (פרשת מקץ ופרשת צו) והיעירות דבש (ח"ב דרוש א, שהובאו לעיל מינה שם באות א), חשבתי לתרץ מה שהקשה המהר"ם בן חביב (בעל כפות תמרים) בתשובתו בששו"ת גנת ורדים (לחבירו הג"ר אברהם הלוי) או"ח כלל ב' סימן ט"ז, דהאריך השתמשו בתכלת להמשכן. הלא תכלת הוא מדם חלזון שהוא דג טמא, יענין שם. ובאמת קושיא זו הוא גם בתכלת שבמצות ציצית, דאמרו חז"ל בשבת כ"ח לא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורה בלבד. והרבינו בחיי (תרומה כה, ג) כתב, שלא לקחו משי להמשכן, יען שבא מהתולעת שהוא טמא, אף שהמשי אינו בא מהתולעת גופיה אלא מהפירשא שאין בו דין אוכל כלל ולא נאסר מעולם, ומכל שכן בתכלת שבא מדם החלזון בעצמו. ○ ולפי דברי הישמש משה והיעירות דבש, לפני כסא כבודו ית"ש אין נפקא מינה, דהוא שליט בְּיָמָא וביבששתא, וסוקר הכל בסקירה אחת בפעם אחת, ובכל המינים נגלה לפניו הטמא והטהור יחדיו, ולכן הנשר והאריה הוא במרכבה. אלא שאנחנו צריכין להתנהג לפי מה שהוא לעינינו על הארץ, ותורה לא בשמים היא, לכן אין לנו ליקח למלאכת שמים אלא מה שהוא טהור לפנינו פה על הארץ. אבל בתכלת אמור רבנן בטעמא במנחות דף מ"א

ועל כל פנים הָמָן הבין זאת שקרובה לבוא ישועתם של ישראל^ל, ולכן רצה לרחק את הגאולה על ידי שהוא יתן צִדְקָה לעניים. כי מה שהאומות נותנים צדקה הוא נחשב לחטא, וכמו שנאמר (משלי יד, לד) וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת לֵט. וזה גורם אריכות

ע"ב, מה נשתנה תכלת וכו', מפני שהתכלת דומה וכו' לכסא הכבוד וכו'. הנה האריכו כחז"ל בטעם התכלת, בשביל שהוא מראה הכסא הכבוד, ואפשר שבשביל זה נתנה התורה הק' על התכלת דין מראה כסא הכבוד ששם נראים הטמא והטהור יחדיו, כמו נשר ואריה שבמרכבה, וכמבואר לעיל (שם אות א). ו אפשר להבין בזה לשון כחז"ל שאמרו מה נשתנה תכלת, שבתכלת יש שינוי בעיקר ההלכה מכל הענינים, שבכל הענינים אין להשתמש למצוה אלא מן הטהורה בלבד, והתכלת הוא מדבר טמא. ועל זה אה התשובה בשביל שדומה לכסא הכבוד.

ואולי יש בזה קצת טעם על מה שנגזר התכלת, כמו שאמרו כחז"ל במדרש פרשת שלח (במדבר רבה יז, ה), וכן הוא בכל הראשונים ז"ל. והרא"י ז"ל כתב שהוא תלוי בבית המקדש, ועל ידי שחבר המקדש בטל התכלת, וכתב הטעם על פי סודן של הענינים כדרכו בקודש. ו ככר אמרתי קצת טעם על פי נגלה, דהרי טעם התכלת בשביל שדומה לרקיע ולכסא הכבוד, ופירש רש"י ז"ל שם (במנחות), שמכח התכלת הוא לזכור את היושב על הכסא. וזה ודאי דמראה הרקיע שדומה לכסא הכבוד, הוא כשיש לו מראה האמיתית בטהרתו, ומבואר בגמרא ברכות דף נ"ט מיום שחבר בית המקדש לא נראה הרקיע בטהרתו וכו'. אם כן אחר החורבן בעוה"ר לא נראה לנו מראה הרקיע, ובטל הטעם לזכור על ידי זה את היושב על הכסא. ו ושוב ראיתי בספר ברית שלום פרשת שלח שכתב כעין זה על מה שזכר יציאת מצרים בפרשת ציצית, שכל זמן היותם במצרים לא נראה הרקיע בטהרתו, ולא היה טעם למצות תכלת, ולכן אמר א"י ה' אֶשֶׁר הוצאתי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִצְרַיִם, שמעתה הרקיע בטהרתו, ולכן באה הציצית של וְנָתַנּוּ וְעַל צִיצֵת הַכֶּנָּף פְּתִיל תְּכֵלֶת, יציין שם. ו לפני הניל יש לומר עוד, יען שהתכלת הוא דבר טמא לפנינו פה על הארץ, אלא שדומה לכסא הכבוד ומקושר שמה במקום שאין נפקא מינה, כנזכר לעיל, ועיקר ההתקשרות ממטה למעלה הוא מכח הבית המקדש, על ידי בית המקדש שלמעלה המכוון נגד בית המקדש שלמטה. ואף שעדיין השכינה שורה בישראל, אבל כבר ביאר באור החיים הק' פרשת ויגש (מו, ד) שהרבה הדרגות בהשראת השכינה עד אין שיעור, והמעולה שבהן הוא בבית המקדש, ואם כן אפשר דעל ידי חורבן בית המקדש הוא סילוק שכינה בעוה"ר, ואין השערים פתוחים כל כך להתקשרות מעולה עד כסא הכבוד, אין להשתמש עוד בתכלת, שהוא פה דבר טמא.

ובימי הפורים אמרתי בזה לפרש מה שאנו אומרים שושנת יעקב צִהְלָה וְשִׁמְחָה בְּרֵאוּתָם יחד תְּכֵלֶת מִרְדְּכִי, שאינו מובן כלל למה פָּרַט השמחה וקרא על ידי ראותם את הַתְּכֵלֶת, ולא בראותם לבוש מלכות ועטרת זהב גדולה, הלא התכלת בזמן שהיה לנו, כל איש מישראל היה הולך בתכלת, ומאי רבותא כל כך מרדכי. ו ולהנ"ל אפשר לומר, דבזמן גלותם לא היה להם תכלת, אלא שאז בישועה שהיה להם על ידי מרדכי ואסתר היה אתחלתא דגאולה ממש, שנתעלה אָז כח הקדושה ביתר שאת, ותיכף אחר כך בשנה האחרת התחילו לבנות הבית המקדש. וכבר מבואר בראשונים ז"ל שהנס פורים היה מענין הגאולה (בימי עזרא). ויש לומר שנפתחו אָז מראות אלקים וההתקשרות לכסא הכבוד, כמו בזמן הגאולה, ונתגלה מצות התכלת. ולכן הבינו ממה שלבש מרדכי התכלת, כי הגיע עת דודים, ושערי שמים פתוחין לגאולתן של ישראל, ובזה היה שמחתן רָבָה. ו הודיע לנו, שלא היה חשוב בעיניהם כלל לשמור בלבוש מלכות ועטרת זהב גדולה, כי אם בראותם התכלת, המורה על התקשרות לכסא הכבוד וההשראת השכינה בישראל.

^ל כי גם הרשעים בימיהם היו בעלי השגה גדולים, וכמו שהזכיר רבינו לעיל באות טו.

^ט כמבואר בגמרא בבא בתרא (י:): תניא אמר להן רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו, בְּנֵי מִהוּ שֶׁאִמְרָה הַכְּתוּב צִדְקָה תְרוֹמֶם גוֹי וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת. נענה רבי אליעזר ואמר, צִדְקָה תְרוֹמֶם גוֹי אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, דכתיב (דברי הימים א' יז, כא) וּמִי כַעֲמֹךָ יִשְׂרָאֵל גוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ. וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת, כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין, חטא הוא להן, שאינם עושין אלא להתגדל בו, כמו שנאמר (עזרא ו, י) דִּי לְהֵינּוּ מִהִקְרִיבִין יִיחֻזְחִין לְאֶלֶף שְׁמִיָּא וּמִצְלִין לְחַיִּי מִלְּקָא וּבִנְיָה. ודעביד הכי לאו צדקה גמורה היאף והתניא האומר סלע זה לצדקה בשביל שיחיו בניך ובשביל שאזכה לעולם הבא, הרי זה צדיק גמור. לא קשיא, כאן בישראל, כאן בעובד כוכבים. ו נענה רבי יהושע ואמר, צִדְקָה תְרוֹמֶם גוֹי אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל וכו', וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת, כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין, חטא הוא להן, שאין עושין אלא כדי שמתשכן מלכות, שנאמר (דניאל ד, כד) לְהָן מִלְּקָא מַלְכִי יִשְׁפֹּר עֲלֵיךְ וְחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פִּרְקִי וְצוֹנִיתְךָ בְּמִתְן עֲנִין הֵן תְּהִיָּה אֲרָכָה לְשְׁלוֹתְךָ וגו'. ו נענה רבן גמליאל ואמר, צִדְקָה תְרוֹמֶם גוֹי אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל וכו', וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת, כל צדקה וחסד שעכו"ם עושין, חטא הוא להן, שאין עושין אלא להתהיר בו וכו'. ו אמר רבן גמליאל, עדיין אנו צריכין למודעי, רבי אליעזר המודעי אומר, צִדְקָה תְרוֹמֶם גוֹי אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל וכו', לְאֲמִים חֲטָאת, כל צדקה וחסד שעכו"ם עושין, חטא הוא להן, שאין עושין אלא לחרף אותנו בו וכו'. ו נענה רבי נחוניא בן הקנה ואמר, צִדְקָה תְרוֹמֶם גוֹי וְחֶסֶד, לישראל, וְלְאֲמִים חֲטָאת. אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו, נראין דברי רבי נחוניא בן הקנה מדברי ומדריכים, לפי שהוא נותן צדקה וחסד

הגלות, וכמו שדרשו^ב בפסוק (ישעי' כז, יא) **בִּיבֶשׁ קִצְרִיהָ תִשְׁכַּבְנָהּ**. ומהאי טעמא אסור לקבל מהם צדקה^א. וזהו הטעם שרצה הָמָן בעשרת אלפים ככר כסף, ליתנו לעניים, כדי שירחק את הגאולה במה שהוא יתן צדקה^ב.

לה

ישוב קושיא ו

ועל זה אמר אחר כך, **אתי מלא קומצא דידכו, ודחי עשרת אלפים ככר כסף ידידי**. דמצות הקרבת העומר [וכן מצות ספירת העומר, ועסק התורה במצוה זו, הנוהג גם בזמן החורבן]

לישראל, ולעכו"ם חטאת. מכלל דהוא נמי אמר, מאי היא, דתניא אמר להם רבן יוחנן בן זכאי, כשם שהחטאת מכפרת על ישראל, כך צדקה מכפרת על אומות העולם.

ובתנחומא כי תשא (סימן ה): רבי נחוניא בן הקנה אומר, צדקה תרומם גוי, אלו ישראל, וחסד לאַמִּים חטאת, חסד שאומות העולם עושין, חטאת הוא לישאלהו ממי את למד, מן מִישַׁע מֶלֶךְ מואב, שנאמר (מלכים ב' ג, ד) וּמִישַׁע מֶלֶךְ מואב הָיָה נוֹקֵד, מהו נוֹקֵד, רועה, וְהַשִּׁיב לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֵאָה אֶלֶף כְּרִים וּמֵאָה אֶלֶף אֵילִים צֶמֶר (שם), מהו אֵילִים צֶמֶר, רבי אבא בר כהנא אמר פרוכטיא. מה עשה, כנס כל אסטרוֹלוֹגִין שלו אמר להם לית אתון אמרין לי מה דין אנא עבד קרבא עם כל אומה וגלה להון, וכד אנא עבד קרבא עם יהודאי נצחון לי. אמרו ליה, חד סב הוה להון ושמיא אברהם, ואתיהיב ליה למאה שנין בר יחידיא וקריבא. אמר להון וקריבא לגמריה, אמרו ליה לא, אמר להו והא קריבא ולא גמריה, ומתעבד להון נסין, אילו קריבא וגמריה על אחת כמה וכמה, וכדון ברא בוכרא אית לי דעתיד לממליך תחותי, אלא אנא מקריב ליה, דלמא מתעבד לן נסין. הדא דכתיב (שם, כז) וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּצְלֵהוּ עִלָּה עַל הַחֲמָה וַיְהִי קָצָף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל. חָמָה כתיב, שהיה משתחוה לחמה, מיד וַיְהִי קָצָף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל. אמר להם הקב"ה לישראל, עובדי ע"ז אין מכירין כבודי, לפיכך הם מורדין בי, ואתם מכירין כבודי, ומורדין אתם בי. אמר רבי מני, אלוהי זכות אשתו של עובדיהו כבר כלו ישראל באותה שעה, ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר (שם ד, א) ○ רב הונא אמר, צדקה וחסד שאומות העולם עושין, מתוקן הוא להם לישראל כארסה של נחש. ממי את למד, ממרודך בלאדן, שהיה למוד בכל יום לאכול בג' שעות וישן עד ט', כיון שחזר גלגל חמה בימי חזקיהו ישן לו, ועמד ומצא שהוא לירושלים ושלום לחזקיהו. אמר לו הקב"ה, אתה עמדת ומסאך ופסעת שלש פסיעות לכבודי, אני מעמיד מבניך שלשה מלכים שליטין מסוף העולם ועד סופו, ואלו הן, נבוכדנצר ואוייל מרודך ובלשאצר, כיון שעמדו וחרפו, קעקע הקב"ה את ביצתן והעמיד אחרים תחתיהם.

^א בגמרא בבא בתרא (שם): איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא, שדרה ארבע מאה דינרי לקמיה דרבי אמי, ולא קבלניהו, שדריניהו קמיה דרבא, וקבלניהו משום שלום מלכות. שמע רבי אמי איקפד, אמר לית ליה בִּיבֶשׁ קִצְרִיהָ תִשְׁכַּבְנָהּ נָשִׁים פְּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ [פירשי': בִּיבֶשׁ קִצְרִיהָ תִשְׁכַּבְנָהּ. כשתכלה זכות שבידן, ויבש לחלוות מעשה צדקה שלהן, אז ישבין]. ורבא, משום שלום מלכות. ורבי אמי נמי משום שלום מלכות, דאיבעי ליה למפלגיניהו לעניי עובדי כוכבים. ורבא נמי לעניי עובדי כוכבים יהביניהו, ורבי אמי דאיקפד הוא דלא סיימוה קמיה נדרבי אמי דלעני עובדי כוכבים נמי רבא.

ו"ל רבינו בדברי יואל במדבר (עמוד צז-צח): ונראה לי בטעם שהתפלל משה רבינו ע"ה להפקיע זכותם של דתן ואבירם מכל וכל, על פי הידוע דאם יש לרשעים זכות, הם מוזיקים יותר לעולם באמצעות אותו הזכות, על דרך חֶסֶד לְאִמִּים חטאת, שדרשו ז"ל דכל חסד שאומות העולם עושין חטאת הוא להם, שאינן עושין אלא להתגדל וכו'. וכמו כן מצינו (דברים רבה א, יד) שבבעבור שקיים עשי מצות כיבוד אב ואם, נתארך זמן קץ גלותינו, וסובלים ישראל כל אלו הצרות מזרעו של עשו. והארכתי בענין זה בספרי ויואל משה (ב, ג) דאף שכל מצוותיו של רשע הם לו לפוקה ולמכשול, מכל מקום כך היא המדה שהקב"ה משלם לו שכר בעד המצוה, ובכח זה הם יכולים להרע לישראל, ובסופו של דבר יביא להם [להאומות] אבדון מן העולם הבא, ולפעמים אף מן העולם הזה וכו'.

^{בא} כמבואר בגמרא בבא בתרא שם, ובגמרא סנהדרין (כו:). וכנפסק בשלחן ערוך (יר"ד סימן רנד), עיי"ש.

^{בב} ועיין ענין זה בדברי יואל תניינא פרשת עקב (עמוד רכג).

הוא מביא בְּרָכָה לעולם, והתבואה מתברכת על ידה, והוא פועל יותר השפעה מן העשרת אלפים שרצה המן ליתן לצדקה.

והבין זה הֶמֶן שזכות מצות העומר הוא שדחה לכסף שלו, מה שהוא רצה לעשות צדקה בזה הכסף. כי מצות העומר הוא צדקה יותר גדול, כי הוא מביא השפעת ברכה להעולם, ועל כן דחה זכות העומר את העשרת אלפים ככר כסף שנתן המן.

לו

ואפשר להוסיף בזה, על פי מה דאיתא בגמרא^{מג} כל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה, כאילו גזול להקב"ה וכנסת ישראל. ופירש שם במהרש"א^{מז}, שגזול את הכנסת ישראל במה שממעט בחטאו ההשפעה מכל העולם, ועל כן נחשב לגזול את כנסת ישראל. [ומבאר עד"ז גם דברי המשנה דסוטה, דמיום שחבר המקדש לא ירד הטל לברכה, עיי"ש].

לו

ועל דרך זה ביארתי^{מח} ליישב הסתירה בענין עונש דור המבול, דכתוב אחד אומר (יג, ו) קָץ כָּל בָּשָׂר בָּא לִפְנֵי כֹחַ מִלְּאֵה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם, שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזול. וכתוב אחד אומר (שם, יב) כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכָו עַל הָאָרֶץ, דהיינו שנענשו עבור חטא של עריות והשחתה.

ופירשתי דהכוונה כי מחמת חטאם בעריות נתמעטה השפעה, שזה נקרא גם כן בלשון חמס וגזילה, במה שגזלו מהעולם את השפעה הנשפעה מלמעלה, ועל זה הוא שאמר הכתוב כִּי מִלְּאֵה הָאָרֶץ חָמָס, ונמצא דהכל ענין וטעם אחד הוא.

^{מב} בגמרא ברכות (לה): אמר רב יהודה אמר שמואל, כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו נהנה מקדשי שמים [פירש"י: קָעַל, כְּנֻחָה מִן הַקִּדְשִׁים], שנאמר לה' הָאָרֶץ וּמִלּוּאָהָ [כדאמרין לקמן]. ○ רבי לוי רמי, כתיב (תהלים כד, א) לה' הָאָרֶץ וּמִלּוּאָהָ, וכתיב (שם ?) הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם. לא קשיא, כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה [הרי היא לבני אדם]. ○ אמר רבי חנינא בר פפא, כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו גזול להקדוש ברוך הוא [את ברכתו] וכנסת ישראל [שכחטאו הפירות לוקין], שנאמר (משלי כח, כד) גִּזְלֵ אֲבִיו וְאָמוֹ וְאָמַר אֵין פֶּשַׁע חֶבֶר הוּא לְאִישׁ מִשְׁחִית וּלְפִי שְׂוֹא מִקֵּל, רואים האחרים ולמדו ממנו לעשות כן, ליהנות מן העולם בלא ברכה, ולכן נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית], ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר (האזינו לב, ו) הָלוֹא הוּא אֲבִיךָ קֵנָה, ואין אמו אלא כנסת ישראל, שנאמר (משלי א, ח) שְׁמַע בְּנִי מוֹסֵר אֲבִיךָ וְאֵל תִּשָּׁר תוֹרַת אִמְךָ. מאי חֶבֶר הוּא לְאִישׁ מִשְׁחִית, אמר רבי חנינא בר פפא, חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים [שחטא והחטיא את ישראל, כך הוא חוטא ומחטיא].

^{מז} במהרש"א (ברכות שם): לא קשיא, כאן קודם ברכה כו'. וְעַנִּינוּ, כי הכל ברא לכבודו, ליתן לו כבוד מעין ברכותיו, אבל ליהנות בלא ברכה, אין כאן כבודו, ועדיין שלו הוא. ומה שפירש רש"י גבי כאילו גזול להקב"ה, את 'ברכותיו' כו', אינו צריך, אלא גזול ממש להקב"ה 'אותו דבר' שאוכל ונהנה ממנו, דקודם הברכה שלו הוא. ולגבי 'כנסת ישראל' צריך לפרש כן, שגזול ברכתו, שהפירות לוקים, כפירוש רש"י. ○ וכחאי גוונא אמרין בסוף פרק בתרא דמסכת סוטה, משחרב בית המקדש לא ירד הטל לברכה, וניטל טעם הפירות כו'. כי הברכות מורידין שפע הברכה מלמעלה, על הפירות שמברכים עליהן וכו'. ○ ולכן דרשו גזול אביו [זה] הקב"ה, דגזולו ממש, דקודם הברכה היה של הקב"ה כדכתיב לה' הָאָרֶץ וגו', ואמו [זה] כנסת ישראל, שגזול מהם שלא ירד טל לברכה על אותו מין שאוכל בלא ברכה כדלעיל וכו'. ○ ואמר חֶבֶר [הוא] גור', לירבעם בן נבט שהשחית כו'. שמשנינו (מלכים א' יא, ל-לא) בבשרות המלוכה לירבעם בעבירת כל תשחית, שקרע אחיה השלוני שמלה לקרעים ויאמר לִירְבֵּעַם קַח לְךָ עֲשֻׂרָה קָרְעִים וגו', שהוא רמו שקצץ בנטיעות בעשרה קדושות להפרידן, ולהשחית את ישראל לאביהם שבשמים. וכמו כן באינו מברך על דבר הנחה, הוא מפריד ומשחית שפע הקדושה והברכה לכנסת ישראל מאביהם שבשמים, שעל כן יש בברכת הלחם "תיבות נגד עשרה קדושות, וק"ל.

^{מח} בס"ג נח תשט"ז (לשון קדשו קונטרס כקא), ובלייל שב"ק צו תשט"ז (בחידישי תורה תשט"ז ח"ב, עמוד שצד), ועיי"ש זה באורך.

לח

ועל כל פנים כיון שאם גורמין המַעֲטָה הַשְּׁפַע הוא נקרא גזילה, אם כן כמו כן גם להיפוך, דמדה טובה מרובה, שאם גורמין על ידי המצות ריבוי הַשְּׁפַע, נקרא שבזה נותנין צדקה להעולם, ומקיימין בזה מצות צדקה.

וממילא מכיון שעל ידי מצות העומר מתַרְבֶּה הַשְּׁפַע בעולם, והתבואה מתברכת על ידה, הרי אין לך צדקה גדולה מזו.

לט

ועל דרך זה אמר פעם אחת מרן הדברי חיים זצוקלה"ה ברמז הפסוק הנאמר במצות צדקה (ראה טו, י) **נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתֶּנָּהּ לוֹ, כִּי בְגִלְל הִדְבָּר הַזֶּה יִבְרָכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ**. דהנה לכאורה מי יוכל ליתן לאדם די מחסורו כל אשר יחסר לו, ועל כן כשאדם נותן צדקה להעני כואב לבו של הנותן, על שאינו יכול ליתן לו יותר. אמנם העצה היעוצה לזה הוא שיתן להעני גם את המצוה עצמה שיש לו מזה הצדקה, ואותה השפעת המצוה תביא ברכה רבה להעני, בלי שיעור וערך.

וזה פירוש הפסוק **נָתַן תִּתֵּן לוֹ**, כלומר שגם מצות **נָתַן**, היינו מצות הצדקה במה שנתת לו, זה ג"כ **תִּתֵּן לוֹ**. ועל ידי זה **וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתֶּנָּהּ לוֹ**, שאינך צריך לדאוג על מה שלא נתת לו די מחסורו, **כִּי בְגִלְל הִדְבָּר הַזֶּה יִבְרָכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ**, שהשפעת מצוה זו מביא ברכה רבה, ועל כן אם אתה נתן לו גם המצוה עצמה, מזה יבוא בְּרָכָה להעני בלי שיעור וערך"ו.

י"ו וז"ל רבינו במסיבה להחזקת הישיבה א' וישב תשכ"ג: און דער אַמֶּת [מה שנותנין] דאָס איז נישט געלעבט, דעם איז תורה. אידן! עטס זאלסט נישט מיינען עטס האָט געגעבן 'געלט', עטס האָט געגעבן 'תורה': '○ דער דברי חיים האָט געזאָגט, דער הייליגער דברי חיים האָט געטייטשט, נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתֶּנָּהּ לוֹ כִּי בְגִלְל הִדְבָּר הַזֶּה יִבְרָכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ. זאָגט ער, אַז אַ איד גיט איינעם, וויל ער דאָך אים געבן [באופן] ער זאל אים באַגענוג'ן [און] ער זאל 'האַבן', נון קאָן דען אַ מענטש געבן [און] ס'זאל זיין גענוג. [וממילא] טוט אים וויי דאָס האַרץ, טוט אים וויי דאָס האַרץ [על כִּי חושב] איך העט געוואָלט געבן מער. האָט דער הייליגער דברי חיים געזאָגט, האָט ער געגעבן אַן עצה, - ס'קאָן זיין ביי אים איז דאָס געווען אַ גוטע עצה, - זאָלסט אים אהענגעבן די מַצוֹה אויך. [און אַז די גיט אים] אַ 'מַצוֹה', האָסט אים שוין געגעבן 'זייער אסאך', וואָרן כִּי בְגִלְל הִדְבָּר הַזֶּה יִבְרָכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. זאָגט ער, 'נָתַן תִּתֵּן לוֹ, זאָלסט אים געבן דעם 'נָתַן', ממילא וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתֶּנָּהּ לוֹ, וועט דיר נישט וויי טון דאָס האַרץ [און] דו האָסט אים ווייניג געגעבן, וואָרן כִּי בְגִלְל הִדְבָּר הַזֶּה יִבְרָכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, האָסט דאָך אים געגעבן אַ גרויסע ברכה וואָס ס'איז פון דער מצוה, האָסט דאָך אים געגעבן, האָסטו אים געגעבן זייער אסאך. ○ [והוסיף רבינו:] דאָס איז ווען מ'גיט פאַר אַ מענטש, פאַר אַ בעל הבית. [אָבער] דאָ גיט מען דאָך נישט פאַר אַ בעל הבית, מ'גיט דאָך נאָר פאַר תורה. ס'איז נישטאָ קיין בעלי בתים, אונז אַלע מַתְּעַסְקִים אונז זעמיר נאָר 'מַשְׁמֻשִּׁים' פאַר די תורה הקדושה, וואָס טו מיר אונז דען, אונז זעמיר נאָר מַשְׁמֻשִּׁים צו דער זאך, מ'פיר מיר אָן די זאך, מ'באדין מיר די זאך, [אָבער] דער בעל הבית פון דעם איז די הייליגע תורה, די הייליגע תורה ווארט אויף דעם [און] ס'זאל ווערן תינוקות שֶׁל בית רבן, וואָס אויף דעם שטייט די וועלט, די וועלט שטייט אויף דעם, [והתורה] 'דאָס' איז דער בעל הבית. און פאַר די תורה 'איט' מען מַעֲבֹד? [והרי] פון די תורה רה 'נעמט' מען מַצוֹת. נאָר וואָס'זשע דען, ס'בלייבט דער בְּגִלְל הִדְבָּר הַזֶּה, דעם בלייבט. מ'קאָן נישט אַוועקגעבן דעם 'נָתַן', [שהרי] פאַר וועמען גיט מען עס, וועט וועט מען עס געבן, ס'איז נישטאָ פאַר וועמען צו געבן, [שהרי] מ'גיט פאַר די תורה הקדושה. וועסטו שנקען פאַר די תורה אַ מצוה? די תורה אַליין איז דאָך בלויז מצוה. נאָר וואָס'זשע דען, בלייבט דער נָתַן מיטן תִּתֵּן, [און] כִּי בְגִלְל הִדְבָּר הַזֶּה יִבְרָכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, זענען די גרויסע ברכות, דאס אַלעס בלייבט גאָר [להנותן] אַליין, מ'דאַרף אַראָנישט אַוועקגעבן. נאָר וואָס דען, אויף דעם דאַרף מען יוד באַרעכענען, זאָל מען פֿעס אַראָפּגעבן פון דער ברכה וואָס ס'איז עתיד ס'זאל קומען.

ובמסיבה לכולל שומרי ההומות א' תולדות תשכ"ו, וז"ל: אייביג האָט מען געהאַרעוועט אונז די כוללים [להחזקת עניי ארץ ישראל], און דער אַמֶּת, אַרץ יִשְׂרָאֵל האט מען אייביג אויפגעהאַלטן מיט צדקה, אַנדערש ווי אַלע לענדער. [ולכאורה] פאַרוואָס טאַקע. [נאָר] ווייל אַז מ'איז געווען אין גלות, [און] דאָס חורבן, האָט מען געוואָלט האָבן אַ כֹּחַ הַצִּדְקָה. ○ [און] עקסטרעדעס וואָס מיט די צדקה ברויך מען זיי געבן, וואָרן זיי ברויך עס האָבן צום חיות, און מ'ברויך עס טאַקע אויפצוהאַלטן, [נאָר] אייביגערדעס דאָ אַ בחינה און מ'דאַרף זיי געבן דעם כח הַצִּדְקָה [כדי] מ'זאל זיי משפיע זיין דערמיט. [ווי] דער דברי חיים האָט געטייטשט, נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ

מ

וכן היה בְּהֶמָן, שהוא רצה ליתן עשרת אלפים ככר כסף לצדקה לעניים, אבל מה שגרמו ישראל צדקה להעולם במצות העומר, זה השפיע ברכה הרבה יותר מעשרת אלפים, שהשפעת המצוה הוא בלי שיעור וערך, ואי אפשר לקנותו בעשרת אלפים ככר כסף.

וזה שאמר המן אתי מלא קומץא דידכו, ודחי עֲשֶׂת אֲלֵפִים כֶּכֶר כֶּסֶף ידידי.

מא

ישוב קושיא ג

יהיה איך שיהיה, מצות העומר הוא הגורם ברכה בהתבואות, ובזה יתבאר דברי המדרש אַל תְּהִי מִצְוַת הָעוֹמֵר קֵלָה בְּעֵינֶיךָ.

דהנה אותו הדור שהיו במדבר לא ביקשו כל כך ענינים גשמיים, ורצו יותר בענינים רוחניים. וכיון שהעומר באה בכדי שיתברכו תבואות שבשדות, כמבואר בדברי הגמרא^{כא}, והם לא רצו כל כך בענינים גשמיים, על כן היה סברא לומר שמצות העומר יהא קל בעיניהם, כיון שענינה היא בכדי שיתברכו התבואות שבשדות. ולזה אמרו אַל תְּהִי מִצְוַת הָעוֹמֵר קֵלָה בְּעֵינֶיךָ.

מב

ואמרו הטעם בזה שהרי בשבילה זכה אברהם לירש את הארץ. והכוונה דאם לא מצות העומר, לא היו ישראל יכולים ליכנס לארץ ישראל, מטעם החשש הזה פונה לכרמו וזה פונה לזיתו ותורה מה תהא עליה, ורק כיון שיש מצות הקרבת העומר שזה גורם ברכה בתבואות, ולכן נשאר עוד גם פנאי ללמוד תורה, על כן יכלו לכנוס לארץ ישראל ואין עוד חשש שתיבטל התורה.

מג

ישוב קושיא ב

ומסיים המדרש הדא הוא דכתיב וְנָתַתִּי לָךְ וּלְזֶרְעֶךָ אֶחָדָה, על מנת וְאֶתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר, ואיזה זה מצות העומר. ואין הכוונה שהעומר נקרא ברית, דלא מצינו בשום מקום שיקרא ברית, אמנם לשון ברית קאי על התורה [וכמו שפירש היפה תואר לפי דרכו], ומה שאמר לו וְאֶתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר, היינו שישמרו את התורה, אבל על ידי מה יכולין לבוא לשמירת התורה ולעסוק בה, זה הוא על ידי מצות העומר, שבשבילה מתברכת התבואה ונשאר עוד זמן ללימוד התורה, ועל כן יכולין לזכות לירושת הארץ באופן שלא יהא זה פונה לכרמו וזה לזיתו. ועל כן בל תהי מצות העומר קלה בעיניך.

בתתק' לו' פי בגלל הדבר הזה יברכה, זאגט ער, אז מ'גיס פאר א איד צדקה, טוט דאך וויי דאס הארץ, וואָרן וויפיל קאָן מען דען געבן, ס'איז דאך אַלץ ווייניג. האָט ער געזאגט ס'איז דאָ אַן עצה, 'נָתַתִּי' תתן לו', זאָלסט אים אַהינגעבן די מצוה, ממילא וְלֹא יָרַע לְבָבְךָ בַּתִּתֵּךְ לוֹ, וועסטו שוין צופרידן זיין, פאָרוואָס, דו קאָנסט נישט קלערן דו האָסט אים ווייניג (געגעבן), וואָרן פֿי בגלל הדבר הזה יברכה ה' אַלְקֶיךָ, דו וועסט דאך האָבן אַ גרויסע ברכה [על ידי כח הצדקה, וממילא] אַז דו האָסט אים געגעבן די מצוה, האָסטו אים געגעבן זייער אַסאך. ○ קאָן זיין איבערדעם האָט מען אין ארץ ישראל אייביג געלעבט פון צדקה, ווייל מ'האָט זיי געברויכט אַהינגעבן די צדקה 'מיט די מצוה', [און] מיט דעם האָט מען זיי אויפגעהאַלטן [להיות מושגחים] אונטער הקדוש ברוך הוא [על דרך שהאריך שם רבינו לעיל מינה שם, ואכמ"ל]. ○ אָבער היינט איז עס מער'ער [וויכטיג], קודם [ווייל] די נְסִיוֹנוֹת זענען גרעסער, [און] נאָכדעם ווייל דער צוֹרֵךְ איז גרעסער, [און] די סִכָּנָה איז גרעסער, וואָרן מ'קאָן אַריינפאלן נישט אין קיין גוטע הענט, נישט קיין גוטע דעות און קיין גוטע מַחֲשָׁבוֹת, דעם ביסל אידן [שהם ידאי ה'] מוז מען אויפהאַלטן. [וועיץ פירוש זה מהדברי חיים גם במסיבה להחזקת הישיבה מוצ"ש יוגש תשכ"ב, ואכמ"ל עוד].

והנה על פי האמור רואין מכל זה כי אין חֲפֶץ במעשה הרשעים, אלא במעשה הצדיקים. כי הרשעים אפילו כשהם עושיין איזה דבר טוב, וכמו המן שרצה לעשות צדקה מעשרת אלפים ככר כסף, אף על פי כן כלל גדול הוא כי מִרְשָׁעִים יֵצֵא רָשָׁע (שמואל א' כד, יג), ואי אפשר שיצא מהם דבר טוב. ואף אם נותנים צדקה הרי אדרכה הם מעכבין בזה את הגאולה, וכל שכן שאי אפשר שיבוא איזה גאולה על ידי רשעים.

וזה שדרשו במדרש (שבקושיא א) בהפסוק צִדְקָתְךָ כְּהָרִי אֵל, מה ההרים עושין פירות, כך הצדיקים מטיבין לעצמם ולאחרים, שנאמר אֲמָרוּ צְדִיק כִּי טוֹב כִּי פָּרִי מַעֲלִילֵיהֶם יֵאָכְלוּ. מה שאין כן הרשעים נדמו לתהום, מה תהום אין לו חקר, שאין רואין הסוף, כך הוא מעשה הרשעים, דאף אם נראה שעושין דבר טוב, אבל באמת אין זה טובה, אלא שהם מצירין לעצמן ולאחרים.

עוד הקדמה ליישוב קושיא א

ולבאר האיך שייך דרשה זו להפסוק ש'ור או קִשָּׁב או עֵז פִּי יוֹלֵד (קושיא א), אפשר לומר על פי מה שאמרו עוד במדרש רבה שם (אמור כז, י) על המשך הפסוק וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים פָּתַח אֲמֹ, ולמה שבעת ימים וכו', משל למלך שנכנס למדינה, וגזר ואמר כל אכסנאין שיש כאן לא יראו פָּנַי עד שיראו פני המטרונא תחלה, כך אמר הקב"ה לא תביאו לְפָנַי קרבן עד שתעבור עליו שבת, שאין ז' ימים בלא שבת, נואין מילה בלא שבת, הלא הוא דכתיב ומיום השמיני והלאה ירצה, עכ"ד המדרש.

והענין בזה כמו שמבואר בזהר הקדוש^{מז}, וכמו שהסביר באור החיים הקדוש^{מח} את הענין יותר, כי בריאת העולם לא היה רק על ששה ימים בלבד, אלא שהשבת נותן

^{טז} בזהר הק' אמור (דף צא א'): תא חזי, בר נש דאתיליד, לא אתמנא עליה חילא דלעילא, עד דאתגור. פין דאתגור, אתער עליה אתערותא דרוחא דלעילא. וְכִי לַאֲתַּעֲסָקָא בְּאוֹרֵייתָא, אַתְּעַר עֲלֶיהָ אַתְּעוֹרְתָּא יְמִיר. וְכִי וְעֻבְדִּי פְקוּדֵי אוֹרֵייתָא, אַתְּעַר עֲלֶיהָ אַתְּעוֹרְתָּא יְמִיר. וְכִי וְאַתְּנִסִּב, וְכִי וְאוֹלִיד בְּנִין, וְאוֹלִיפִין לוֹן אוֹרוֹהִי דַּמְלָא קַדִּישָׁא, הָא כְּדִין הוּא אָדָם שְׁלִים, שְׂכֵם בְּכָל־א. ◦ אַבְל בְּהֵמָּה דַּאֲתִּילִידִת, בְּהֵמָּה שְׁעֵמָּה דַּאֲתִּילִידִת, הֵהוּא חִילָא דַּאֲתִּי לִי בְּסוֹפָא אִיתִּלָּה בְּהֵמָּה שְׁעֵמָּה דַּאֲתִּילִידִת, וְאַתְּמָנָא עֲלֶיהָ. בְּגִין כִּי כְּתִיב שׁוֹר אִו כֶּשֶׁב אִו עַז יִוֹלֵד, מְעַלְל אִו טֶלָה אִו שְׁעִיר אִו גִּדִּי לֹא אֲתָמַר, אֱלָא שׁוֹר אִו כֶּשֶׁב אִו עַז, הֵהוּא דַּאֲתִּי לִי לִסְפָּא, אִיתִּלָּה בְּשַׁעֲמָה דַּאֲתִּילִידִת. וְהִיא בְּשַׁעֲמָה זִמִּים תַּחַת אִמוֹ, בְּגִין לַאֲתִּשְׁבָּא בִּיהּ הֵהוּא חִילָא, וְאַתְּנִסִּב בִּיהּ. וּבִמָּה יִתְקַיֵּים בִּיהּ, כִּד דַּאֲתִּי שְׁעֵמָּה שְׁבַת חַד, וְאִי לֹא, לֹא יִתְקַיֵּים. וְלִכְתֵּר דִּיתְקַיֵּים בִּיהּ הֵהוּא חִילָא, כְּתִיב יִצְחָה לְקָרְבַּן אִשָּׁה לַה', בְּקִיּוּמָא דִּישְׁבַת חַד, דַּאֲעֹבֵר עֲלֶיהָ. ◦ וְכִי נִשְׁ, בְּקִיּוּמָא דִּישְׁבַת חַד, אַתְּנִסִּב בִּיהּ אַתְּעוֹרְתָּא דַּהֲאִי עֲלָמָא, וְחִילָא דִּילִיהּ. כְּתִיב דַּאֲתִּילִידִת, וְשִׁרְאָא עֲלֶיהָ רוּחָא דִּהֵהוּא עֲלָמָא קַדִּישָׁא, כְּמָה דַּאֲתִּי אֲמַר (יחזקאל טו, ו) וְאַעֲבוֹר עֲלֶיךָ וְאֶאֱחָף מִתְּבַסְּסִת בְּמִדְרֵי גִּגְרָה.

בזוהר הק' תזרע (דף מד. ברע"מ): **וביום השמיני** מולד בשר עָרְלָתוֹ (תזרע יב. ג). פקדנא דא, למגזר לתמנא ויומין גזירו דקיימא קדישא וכו'. כל בר נש אצטריך לקרבא ההוא ברא קרבנא לקודשא בריך הוא, בתדוה, ברעו למיעל ליה תחות גופוי דשכינתא, ואתחשב קמי קודשא בריך הוא דאיתו קרבנא שלים, לאתקבלא וקרבנא דא. **קוונא דקרבנא דבעינא**, דא לא' וימין, וזא לא' וימין, דכתיב וימים השמיני והלאה ירצה, כמאי ירצה. **מזכר עליה חד שבתא**. כיון דאעבר עליה חד שבתא, כדון ירצה דא לקרבנא, וזא לקרבנא, אמאי מבני אתרביק ואמרינן לגבי ההוא שבת, רזא דכרית קדישא, ועל זא כלל ברזא עלאה איתו.

^{מז} באור החיים הק' תזריע (יב, א): ונראה לתת טעם לסמיכת רביום השמיני [מזל] עם מה שלפניו, שבא לתת טעם לעכבת המילה עד יום השמיני. ולא צוה למול ביום וכו'. ורבותינו ז"ל אמרו (דברים וכה ו, א) וזה לשונם. למה

בכל פעם את הנפש בכל הנבראים באופן שיוכלו להתקיים לעוד ששה ימים. ועל כן אמרו במדרש דצריך שיעבור שבת אחת על הקרבן, כדי שהשבת תמשיך כח הנפש החיונית בהבהמה. וזהו גם כן הטעם במצות מילה ביום השמיני, לפי שצריך שיעבור שבת אחת על התינוק קודם המילה, עיי"ש באורך.

מז

עוד הקדמה ליישוב קושיא א

והנה נפסקה ההלכה^{מט} דמומר לחלל את השבת דינו כמומר לכל התורה כולה, אלא שנחלקו בזה הפוסקים אם הוא מדאורייתא או מדרבנן^י.

דהנה במומר לעבודה זרה הכל מודים שמדאורייתא דינו כמומר לכל התורה כולה. אבל במומר לחלל שבת, יש אומרים שהוא רק מדרבנן, לפי שקנסוהו על שעובר על מצוה הנוגעת לעיקר האמונה, והיא השבת. ויש אומרים שהוא אף מן

התינוק נימול לשמונה, שקנה ה' רחמים עליו עד שיהיה בו 'פח' וכשם שרחמיו על האדם כך רחמיו על הבהמה, שנאמר ומיום השמיני והלאה ירצה, עד כאן לשונם. וצריך לדעת מי גילה סוד זה כי בשמונה ימים יהיה בו כח, לא פחות ולא יותר. ○ ונראה כי 'פח' האמור בדבריהם, הוא מה שאמר בזוהר שהוא כדי שיעבור עליו שבת, ויתגיהו נפש החיונית הנשפעת בעולם ביום השבת כידוע, ואז יהיה בן קיימא, והוא שאמרו ז"ל כח החיוני. ותמצא שאמרו ז"ל (זוהר ח"א קע"ג) שזוהר שבת הוא העולם רופף ורועד, כיון שבא שבת נתחזק ונחזק, עד כאן. והוא מה שאמרו כדי שיהיה בו כח.

ובאור החיים הקדוש בראשית (ב, ג) עה"פ כי בו שבת וגו': צריך לדעת כוונת הכתוב במאמר זה. ○ ונראה לפרש, לפי מה שכתבנו למעלה כי העולם היה חסר הקיום, עד שבאתה שבת ועמד העולם. ויש להעיר בזה, שאותם ימים קודם שבאה שבת במה היה העולם עומד, וכשם שהספיק לחיות באותן ימים בלא נפש השבת, היה מתמיד והולך. ○ אכן מצינו כי הקב"ה גילה הדבר במה שאמר בעשרת הדברות (יתרו כ, יא) פי' שששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וגו', הרי גילה כי בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם וזולת לעמוד ששת ימים, לטעם הנודע לו, גם ידוע ליודעי אמת. ונתחכם ה' וברא יום אחד הוא ידוע לה', ובו ביום חזר ה' ומשפיע נפש לעולם שיעור המקיים עוד ששת ימים, וכן על זה הדרך. וזולת זה היום, היה העולם חרב בגמר ששת ימים וחזר לתוהו ובוהו, וצריך ה' להכניס פעם ב', ובאמצעות שבת העולם עומד. ○ והוא אומר כי בו פירוש באמצעות יום זה שבת מקל מלאכתו, ופירש מה הוא המלאכה, היא הבריאה עצמה, כי לא מהתיקון שהוא המעשה לבד שבת, אלא גם מהבריאה. וכבר כתבתי למעלה שהבריאה היא יש מאין, והוא מה שנברא ביום ראשון בדיבור ראשון, והמעשה הוא התיקון אשר תיקן דבר יום ביומו, ובאמצעות יום שבת משפיע בכללות העולמות רוח המקיימת עוד ששת ימים. ○ ולפי פירושינו זה מצאנו נחת רוח במאמר אחד שאמרו ז"ל (שבת קט"ז) כל המקדש וכו' ואומר ויכולו וגו', כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית וכו' [ועיין שם כמה דקדוקים בזה, ומסיים] וְלָמָּה שפירשתי אמת ייגה חכם, ודבר ה' בפייה אמת בטעם צדק. כי להיות שהשבת היא המקיים העולם כל ששת ימים, ואחר עבור ששת ימים יבא שבת אחרת ויחייחו ויקיימחו עוד ששת ימים אחרים, ולך לדעת כי מציאות השבת בעולם, הוא קיומו שמקיימים אותו, כי אם אין מקיימים שבת אין שבת וכו'. ולזה כל המקדש את השבת וכו', פירוש מקיים ושומר קדושתו, באמצעות זה ישנו לשבת, ובאמצעותו מתקיים העולם, הראת לדעת כי הוא המקיים העולם, ואין לך שותף גדול מזה כדון וכהלכה. ○ ולך לדעת כי מיום ברא אלקים אדם לא חסר העולם דבר המעמיד, צדיק יסוד עולם שהוא שומר שבת. כי אדם שומר שבת היה ע"ה (ב"ר כב, ג), ואחריו קם שם בנו, כי הוא היה צדיק גמור, ואחריו כמה צדיקים, וכשזה נופל כבר בא השמש שומר שבת, מתושלח וכו', נח, שם, אברהם וכו', ומשם לא פסקה שמירת שבת מישראל, ואפילו במצרים היו שומרי שבתות כמאמרם ז"ל (שמות רבה א, כח), ונכון.

^{מט} בשלחן ערוך (א"ח שפה, ג): ישראל מומר לעבודת אלילים, או לחלל שבתות בפרהסיא וכו', הרי הוא כעכו"ם. ואם אינו מחלל אלא בצינעה, אפילו מחללו באיסור דאורייתא, הרי הוא כישראל וכו'.

ועוד שם (י"ד ב, ה): מומר להכניס, אפילו לרבר אחד, או שהוא מומר לעבודת כוכבים, או לחלל שבת בפרהסיא, או שהוא מומר לכל התורה, אפילו חוץ משתים אלו, דינו כגוי.

ועוד שם (אה"ע קכג, ב): ישראל שהמיר, או שהוא מחלל שבתות בפרהסיא, הרי הוא כגוי לכל דבריו. וכן נפסק עוד בשלחן ערוך (שם קנד, ח. ובחור"מ רטו, ב).

^י עיין בזה באורך בפתח עינים להחיד"א (חולין ה). ובספרו פני דוד (פרשת תולדות), ובפרי מגדים (פתיחה להל' שבת, ד"ה נסתפקתי), ובשו"ת חתם סופר (י"ד סימן קכ), ובשו"ת מהר"י אסאד (י"ד סוף סימן ג), ובדרכי תשובה (י"ד ב, עה), ודעת תורה (שם, כז), ובדי יהודה (שם, פ"י הארוך ח"ק ח), ובשדי חמד (ח"ד מערכת מ', כלל פז).

התורה, דסוברים כהאי תנא^א דחמירא ליה שבת כעבודה זרה, דתנאי נאָדס פֿי יִקְרִיב [מָכָם] (ויקרא א, ב), מָכָם ולא כולכם, פרט למומר, מָכָם, בכס חלקתי ולא באומות. מִן הַבְּהֵמָה (שם) להביא בני אדם הדומין לבהמה. מכאן אמרו מקבלין קרבנות ממושעי ישראל, כדי שיחזרו בתשובה, חוץ מן המומר לנסך יין, ולחלל שבתות בפרהסיא, שאין מקבלין מהם קרבנות.

והוא דבמומר לחלל שבת לא שייך הטעם שאמרו כדי שיחזרו בתשובה^ב, כי ראו חכז"ל דאותן המומרים לחלל שבת בפרהסיא אי אפשר להחזיר אותם בתשובה, ואם יחזירו אותם יכול להיות הקלקול יותר על התיקון.

מח

והנה הא דמומר 'לעבודה זרה' הוא כמומר לכל התורה, למדוהו בגמרא^ג מן הפסוקים. אבל הא דמומר 'לחלל שבת' הוי כמומר לכל התורה, אין לזה שום לימוד,

^א בגמרא עירובין (ט:), עיין שם. וכל הלשון כאן הוא מלשון הגמרא שם: רב אשי אמר האי תנא הוא דחמירא עליה שבת כעבודה זרה, דתנאי מָכָם ולא כולכם וכו'.

^ב וז"ל התוספות בחולין (ה:). כדי שיחזרו בהם בתשובה. לאו טעמא דקרא קא דריש, אלא נותן טעם לדבר, מדריבין מהא מומר לדבר אחד, טפי ממומר לכל התורה כולה, ולא מוקמין קרא במילתא אחרית. וקאמר דמומר לדבר אחד בקל יחזור בתשובה, ולכן מקבלין מהם כדי שיחזרו.

ועיין עוד מה שביאר רבינו בשו"ת דברי יואל (קמא, ג. ד"ה וכוהלין) בדברי התוספות אלו, וז"ל: והוא לכאורה פליא עצומה, דהלא בכרי שמקבלין ממנו קרבן, בוודאי אין הטעם כדי להחזירו בתשובה, דאין שום מצוה להחזיר נכרי בתשובה, דאדרבה איסור גדול להביאו לדבר מצוה, כמבואר בבבא בתרא (י:), ובשלחן ערוך (י"ד) סימן רנ"ד [ענין חסד לאומים חטאת]. וכאן שמקבלין מנכרי בכל אופן ואופן, למה נגרע שבישראל השומר שבת כראוי וגם כל התורה כולה חוץ מדבר אחד שהוא מומר, ואעפ"י הוצרך לטעם שהוא בשביל להחזירו בתשובה, ולולא טעם זה לא היו מקבלין ממנו. הלא אדרבה, מה שאין מקבלין ממומר לכל התורה כולה וממחלל שבת, על זה היה צורך ליתן טעם למה יגרע מעכו"ם שמקבלין ממנו אף באופן זה. אבל על מה שמקבלין ממומר לדבר אחד, אין צריך שום טעם. ◦ ומה שכתבו התוספות שברק ליתן טעם מה בין מומר לדבר אחד למומר לכל התורה, קשה הלא אין בלי הטעם להחזירו בתשובה, שפיר יש לחלק בין מומר לדבר אחד למומר לכל התורה כולה, כי הלא אנו רואין שחכז"ל עשו את המומר לכל התורה כעכו"ם, וכן במומר לחלל שבתות, אבל המומר לדבר אחד יש לו חזקת כשרות בשאר ענינים, כשאר ישראל הכשרים. ◦ גם מצינו בגמרא יבמות דף ל"ב וכו', דבמקום שניתוסף איזה איסור, אף באופן שאין איסור חל על איסור לענין חיוב, מ"מ נפק"ל לקברו בין רשעים גמורים, ואם על ידי תוספת איסור קל אחד, יש נפק"מ לעשותו רשע חמור יותר, מכל שכן שיש נפק"מ גדולה ומרחק רב בין מומר לדבר אחד למומר לכל התורה כולה. ◦ ולפי הנ"ל אפשר להבין, דאף שבוודאי המומרים שבישראל עדיין חשובין הרבה יותר מעכו"ם, כמבואר בגמרא גיטין דף ע"ז א' שאמרו תא חזי מה בין פושעי ישראל לנביאי עכו"ם, עיין שם, ומכל שכן השומרים כל התורה כולה חוץ מדבר אחד. אמנם לענין חשש לימוד ממעשיהם חמירי יותר מעכו"ם, שעלול יותר ללמוד מהם. ולכן לקבל מהם קרבן, שזה גורם התקרבות, אף שהוא במקום המקדש וכהנים וזריזים הם, מכל מקום יש חשש, וגם שיש לומר שגם אחרים יתקרבו על ידי זה [להם] וילמדו ממעשיהם, והיה הסכרה שלא לקבל מהם כלל, כדי לרחקם. ולולא הטעם של להחזירם בתשובה, לא מסתבר להו לחלק בין מומר לדבר אחד למומר לכל התורה, לענין זה, כי אדרבה על ידי שהוא שומר התורה הקדושה, וברוב מעשיו הוא אדם כשר ואינו ניכר כלל לרשע ומומר, יש חשש יותר שילמדו ממעשיו. לכן לא מצאו שום טעם על שמקבלין ממומר לדבר אחד קרבן לה, רק שהוא כדי להחזירו בתשובה. ◦ ומרן החיד"א ז"ל בספר חסדי דוד פירש דברי המשניות (אבות א, א.) שאמרו הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע, שאינו מובן, אם זה השכן רע, הוא רשע, ולמה לא קראו בפירוש רשע, ואם הוא אינו רשע, למה קראו שכן רע והזהיר להרחיק ממנו. וגם קשה דהתם אמר אל 'תתחבר' לרשע, שזה משמע שלא הזהירו אלא על החיבור ממש, ולא שיהיה נצרך עוד הרחקה, ובשכן רע אמרו 'הרחק', שזה יותר ממניעת החיבור. ופירש הוא ז"ל, שברשע ממש די אם אין מתחברין עמו, ואין צריך הרחקה כל כך, אבל מי שאינו רשע בעצם, אלא שהוא שכן עם אדם רשע, ועי"ז נתפס בלבבו קצת מדיעותיו ודרכיו, מזה צריך להתרחק יותר, כי הוא סכנה יותר להיות נתפס מדעותיו האלו, יען שהוא אינו רשע ולמדין ממנו ולכן אמר הרחק משכן רע, רצ"ל מזה שאינו רע בעצם אלא שהוא שכן עם הרע, מזה צריך הרחקה יותר, אלו דברי מרן החיד"א ז"ל.

^ג בגמרא עירובין (ט:). הנזכר לעיל בדברי רבינו, עם לימוד הפסוקים נכון הוא בגמרא חולין (ה:).

רק ממה שרואין בברייתא שבגמרא שאין מקבלין קרבנות ממומר לחלל שבת, מזה למדו הפוסקים דדינו כמומר לכל התורה. ולכאורה הא גופא מנלן, שאין מקבלין קרבנות מן המומר לחלל שבת בלבד.

מט

אבל אפשר לומר שדין זה נלמד ממה שצותה התורה כאן להמתין עם הקרבן עד שמונה ימים, והטעם הוא כנ"ל כדי שיעבור עליו שבת אחד ויתן כח הנפש בבהמה. וזה ניחא רק אם בעל הבהמה שרוצה להביא הקרבן הוא שומר שבת, דאז שייך טעם זה שהשבת הנשמר אצלו יתן כח בהבהמה שלו. דהרי מזה רואין שלא די במה שהבעלים הם שומרים את השבת, רק גם על הבהמה עצמה צריך שיעבור שבת אחד כדי שיתוסף בה כח על ידי שמירת השבת של הבעלים.

אבל אם הבעלים הם מחללים שבת, אז אדרבה יותר טוב היה שלא יעבור עליה שבת, כי ממעטים עוד כחה במה שבעליה מחללין שבת, ועל כן אמרו דאי אפשר לקבל קרבנות ממי שהוא מומר לחלל שבת, ומכאן למדוהו.

נ

ישוב קושיא א

ואם כן לפי זה מהך פסוקא שור או כשב וגו' והיה שבעת ימים וגו', מוכח מכאן עד כמה הוא פוגם מעשה הרשעים. דלכאורה היה סברא לומר אם אדם חטא בהמה מה חטאה, שתיפסל היא להקרבה. אבל חזינן מהכא דבוודאי כיון שהיא ברשות אדם רשע המחלל שבת, הרי הרשע מכניס במעשיו פגם בכל הברואים ואף בדומם צומח וחי, ועל כן אף בהמתו לא הוכשרה להקרבה, ואין מקבלין ממנו קרבן.

נא

וזה שהביא המדרש לכאן את דרשתם שבפסוק צדקתך כהררי אל. דהנה בכאן הרי הטעם של הפסוק והיה שבעת ימים תחת אמו וגו', הוא בכדי שיעבור עליו שבת אחת, ומזה מוכח שאין מקבלין קרבנות ממומר לחלל את השבת, נכי המחלל שבת מקלקל הבריא, ואף בהמתו אין בה כח הנפש הרוחני כראוי. ולזה אמרו הדא הוא דכתיב צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה, ודרשו בו שהרשעים נמשלים לתהום רבה, שהם מצירין לעצמם ולאחרים, וכל מעשה שעושין אפילו הוא דבר טוב, גם כן גורם קללה לעולם, וכמו התהום שאין לו חקר ואין רואין הסוף, כן הוא במעשה הרשעים, דאף על פי אין רואין בגלוי את הרעה שבתוכה, צריכין לידע נאמנה שבוודאי הוא רעה, כי הרשעים במעשיהם מריעין לעצמן ולאחרים, והוא להיפוך ממעשה הצדיקים הנמשלים להרים, שמטיבין לעצמן ולאחרים, שנאמר אמרו צדיק פי טוב פי פרי מעלליהם יאכלו. ושפיר מקושר דרש זה לכאן.

נב

ברכת הקודש

והשם יתברך יעזור:

שיתקיים בימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז, טו).

ונזכה במהרה לישועה שלימה, בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

